

НАРЪЧНИК ЗА СЪВМЕСТНО ОБУЧЕНИЕ НА ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ И ПРОКУРОРИ ОТНОСНО ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Предназначен за ползване в България

osce
ODIHR

Публикувано от ОССЕ
Бюро на ОССЕ за демократични институции и права на човека (БДИПЧ)

Ул. "Мьодова" № 10
00-251 Варшава
Полша
www.osce.org/odihr

© ОССЕ/БДИПЧ 2018

Всички права са запазени. Съдържанието на настоящата публикация може да се използва и копира свободно за образователни и други нетърговски цели, при условие, че всяко подобно възпроизвеждане посочва ОССЕ/БДИПЧ като свой източник.

ISBN 978-83-66089-10-5

Оформление: Инга Чиумак

Онлайн версия

НАРЪЧНИК ЗА СЪВМЕСТНО ОБУЧЕНИЕ НА ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ И ПРОКУРОРИ ОТНОСНО ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Предназначен за ползване в България

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение	6
1. Преди обучението	8
2. Откриване на учебното занятие	11
3. Осмисляне и приемане на многообразието	14
4. Осмисляне на нетолерантността	16
5. Осмисляне на престъпленията от омраза	19
6. Осмисляне на въздействието на престъпленията от омраза	24
7. Осмисляне на признаците на предубеденост: как да се установяват престъпленията от омраза	26
8. Осмисляне на първата реакция на полицията: как се разследват престъпления от омраза	31
9. Осмисляне на международните задължения	36
10. Осмисляне на националното право: как да бъдат преследвани престъпленията от омраза	44
11. Решаване на потенциални казуси на престъпления от омраза: установяване, разследване и преследване	50
12. Конкретни пречки за сътрудничеството между полиция и прокуратура	52
13. Общи пречки пред разследването и преследването на престъпленията от омраза	58
14. Преодоляване на пречките пред разследването и преследването на престъпленията от омраза	60
Заклучение	66
<i>Приложение 1: Примерен дневен ред</i>	68
<i>Приложение 2: Казуси на престъпления от омраза</i>	71
<i>Приложение 3: Комплексни казуси</i>	75

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият наръчник за съвместно обучение на полицейски служители и прокурори относно престъпленията от омраза е подготвен като част от проект, разработен от Бюрото на ОССЕ за демократични институции и права на човека (БДИПЧ), за изграждане на всеобхватно наказателно правосъдие в отговор на престъпленията от омраза. Проектът се съфинансира от Европейския съюз и САЩ.

Публикацията е предназначена за ползване в българските условия и тя се опира на дългогодишното сътрудничество между БДИПЧ и българските власти в противодействието на престъпленията от омраза.¹

Настоящият наръчник съдържа основните принципи за провеждане на съвместните дейности по обучение на полицейски служители и прокурори. Той очертава кои въпроси следва да бъдат повдигнати и как тези дейности

1 През 2012 г. МВР на България и БДИПЧ се договориха за провеждане на програмата на БДИПЧ за обучение на правоприлагащите органи относно престъпленията от омраза (TANCLE), а през 2015 г. българският Национален институт на правосъдието (НИП) и БДИПЧ проведеха програмата на БДИПЧ за обучение на прокуратурата за борба срещу престъпленията от омраза (РАНСТ). През 2016 г. НИП даде съгласие да сътрудничи с БДИПЧ за подготовка на настоящия наръчник като част от проект на Европейския съюз. В началото на 2018 г. българските власти се обърнаха също с искане до БДИПЧ да направи преглед и даде препоръки по Наказателния кодекс на България.

по обучение се очаква да оформят разбирането на полицейските служители и прокурорите за престъпленията от омраза. В публикацията се разглеждат много теми, в т.ч. понятия за многообразие и нетолерантност; понятие и въздействие на престъпленията от омраза; признаци на предубеденост; разследване на престъпленията от омраза; международни задължения и национално право, целящи противодействие на престъпленията от омраза; преследване на престъпленията от омраза; пречките пред разследването и преследването на престъпленията от омраза; и добрите практики за преодоляване на подобни пречки. Темите са разпределени в подраздели, които отразяват основните резултати от наученото при провеждане на съвместните дейности по обучение на полицейски служители и прокурори във връзка с престъпленията от омраза.

Макар накратко да описва възможните методологии на обучение, настоящият наръчник не предлага цялостна учебна програма. Поради това се препоръчва наръчникът да се ползва в съчетание с други подходящи ресурси на БДИПЧ, в т.ч. *Обучение на правоприлагащите органи относно престъпленията от омраза* (ТАНСЛЕ) и *Обучение на прокуратурата за борба срещу престъпленията от омраза* (ПАНСТ),² или други програми за обучение относно престъпленията от омраза, които вече са проведени в България.

Наръчникът се основава на три пилотни учебни курса, в които участваха заедно полицейски служители и прокурори от различни апелативни съдебни райони в България, а именно София, Велико Търново и Пловдив. Той доразвива предишни дейности по ТАНСЛЕ и ПАНСТ, кабинетни проучвания и преглед на основни документи, предоставени от партньорите на БДИПЧ в България, както и върху учебни модули, насочени към засилване на сътрудничеството между полицейските служители и прокурорите. Наръчникът се опира още на изводите на мисията за оценка на нуждите, проведена за приспособяване на наръчника на БДИПЧ към потребностите в областта на сигурността на еврейските общности в българските условия.

За изготвянето на наръчника беше приложен и подход на съвместно участие в пилотните учебни курсове и той се опира на резултатите от откритите дискусии и обмена между обучители и участници, както и на препоръките и добрите практики, споделени от обучителите от Нидерландия и Испания.

2 За описание на програма ТАНСЛЕ вж.: <https://www.osce.org/odihr/tahcle>; за описание на програма ПАНСТ вж.: <https://www.osce.org/odihr/pahct>.

1. ПРЕДИ ОБУЧЕНИЕТО

Планиране на логистиката

За да бъде проведена успешно учебната дейност организаторите следва първо да обмислят логистиката на мероприятиято. Това включва подробности като разпределение на залата, какви материали са необходими и мястото на мероприятиято.³ Препоръчва се организаторите да осигурят място, където участниците да може да бъдат разположени П-образно, което осигурява по-активно участие, отколкото при разположение като за лекция или в театър и също така дава възможност на водещите по-тясно да взаимодействат с обучаемите.

Другите логистични въпроси за решаване могат да включват:

- Осигуряване на зали за отделно обсъждане или за работа в групи.
- Изисква ли се за дейностите техническо оборудване (аудио и видео техника) и други материали (табла, маркери, бележници, химикалки и др.)
- Необходимо ли е оборудване за превод.

Кой ще участва?

Когато се организира дейност по обучение на полицейски служители и прокурори следва да се вземат предвид много съображения относно състава на участниците.

За да бъдат осигурени високи равнища на участие организаторите следва да уточнят максималния брой участници, поканени да се включат. По време на пилотното обучение най-ангажирано участие се постигна при групите от 20-25 участници.

Балансираното включване на служители на полицията и прокуратурата е важно за осигуряване на равнопоставен обмен между групите. През пилотната фаза БДИПЧ се стремеше да осигури полицейските служители и прокурорите да бъдат представени с почти еднакъв брой участници.

Като общо правило, в такива учебни дейности е важно да бъдат ангажирани основно разследващи полицаи и първоинстанционни прокурори, тъй като те

3 Пилотните учебни мероприятия бяха проведени в места, осигурени от българския Национален институт на правосъдието (НИП), който има учебни бази в Батак, Изгрев и Трендафила. За информация и данни за връзка вж.: <http://www.nij.bg/Default.aspx?lang=bg-BG>.

пряко участват в разследването на престъпления от омраза и в повдигането на обвинения срещу извършителите. В някои от пилотните дейности по обучение преобладаващото участие на представители на охранителната полиция затрудняваше провеждането на съвместните занятия.

За подход към такива дейности, основан на зачитането на правата на човека, се изисква балансирано включване като участници на жени и мъже. От взелите участие в пилотните курсове по обучение повечето прокурори бяха жени (25 от 36), докато преобладаващото мнозинство от полицейските служители бяха мъже (31 от 35). Организаторите трябва винаги да се стремят да осигурят учебните дейности да отразяват и включват опита и на двата пола, включително като се предвиди участие на равен брой мъже и жени. При подобни учебни дейности следва да се осигурява и участие на представители на различни културни, етнически или религиозни групи, които съществуват в местните условия.

Полезно е предварително да се установи какви равнища на опит и експертни познания имат участниците. За учителите е полезно да знаят дали участниците са били обучавани по-рано по темата, дали равнището на експертни познания е еднакво или между участниците има големи различия. Тази информация ще влияе на начина, по който учителите ще оформят учебните материали. Например, ако групата е опитна, учителят може да реши да прескочи някои базови модули и веднага да пристъпи към по-сложните въпроси. Ако опитът на групата е много разнороден, учителят може да покани някои от по-опитните участници да споделят с групата свои виждания или казуси от практиката си.

При учебни дейности относно престъпленията от омраза организаторите следва да използват предишния опит по ТАНСЛЕ и РАНСТ в България, като черпят от предишните познания на участниците. По-конкретно те биха могли да поканят 29-те полицейски служители, взели участие в първите занятия по ТАНСЛЕ за обучение на обучители и на 26-те прокурори, които вече са обучени за обучители по програма РАНСТ. Учителите трябва да балансират различния опит на участниците като задават по-сложни въпроси на такива участници, като ги канят да споделят опита си и ги насърчават да представляват работните групи. Тяхната роля и опит са ценно средство при предаването на знанията на самите участници.

Списъците на полицейските служители и прокурорите, обучени в рамките на ТАНСЛЕ и РАНСТ, следва да бъдат актуализирани и проверявани за точност и бившите обучаеми следва да бъдат канени да участват в курсове от по-висо-

ко ниво. Оценката на нуждите, проведена като част от проекта „От думи към дела“ на БДИПЧ също установи, че в България са провеждани други курсове за правоохранителните органи с оглед повишаване на общата им подготовка.⁴ Бъдещите проекти по обучение относно престъпленията от омраза следва да се стремят да използват този опит.

Професионалният опит на участниците във връзка с престъпленията от омраза може да бъде твърде различен в зависимост от географската насоченост на работата им. Случаите на престъпления от омраза обикновено са по-често срещани в градовете, отколкото в селските райони например. Преобладаващите видове престъпления или уязвими групи също могат да се различават между регионите. Затова е от полза тази информация да бъде получена предварително, за да се конкретизират учебните дейности и отчетат потребностите на обучаемите.

Кой ще бъде учителят?

Макар да е много важно учителите да са наясно с престъпленията от омраза, това не е достатъчно; те трябва също да познават конкретните условия в страната и региона и да могат да споделят добрите практики от други ситуации и страни.

Те трябва също да имат опит във воденето на интерактивни учебни дейности, в обучението на професионалисти и ангажирането с групи. Твърде често подобни експертни познания и опит не се срещат съчетани в един човек.

Затова има смисъл да бъдат осигурени двама обучители (напр. един представител на полицията и един прокурор), които взаимно да се допълват и подпомагат. При избора на обучители следва да се държи сметка и за баланса между половете. Двойките обучители могат да се формират съгласно действащото Споразумение за сътрудничество между НИП, Прокуратурата, МВР и Държавна агенция „Национална сигурност“.⁵ Засега няма определени съвместни екипи от обучители, включващи представители на полицията и прокуратурата и тази възможност би следвало да се проучи допълнително.

4 Оценката на нуждите установи, че българското МВР е провело учебни курсове по разпореждането на НК и правата на човека, в т.ч. и престъпленията от омраза с участието на 21 500 и 10 171 полицейски служители съответно през 2016 и 2017 г.

5 Споразумение за сътрудничество между НИП, Прокуратурата, МВР и Държавна агенция „Национална сигурност“ от 25 септември 2014 г.

2. ОТКРИВАНЕ НА УЧЕБНОТО ЗАНЯТИЕ

Представяне на участниците в учебното занятие

Обучителите следва да дадат кратко описание на това как е организирано занятието. Организаторите следва да представят институцията си и съображенията, поради които обучението се налага.

Полезно е да се очертае контекстът във връзка с престъпленията от омраза в България чрез обобщение на международните задължения и съответната практика по темата. Това включва доклада от 2014 г. на Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРН), която насърчава българските власти пълноценно да използват разпоредбите на Наказателния кодекс, които конкретно са насочени срещу расисткото насилие.⁶ Обучителите следва също да цитират решенията на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) по имачи отношение дела, заведени срещу България.⁷ Освен това би било полезно да се посочи Решение № 9 от 2009 г. на Съвета на министрите на ОССЕ относно борбата срещу престъпленията от омраза,⁸ което призовава страните членки на ОССЕ „да въведат и развият дейности по професионално обучение и изграждане на капацитет на служителите на правоприлагащите органи, прокуратурата и съда, които се борят срещу престъпленията от омраза“.

6 Доклад на ЕКРН за България (пети мониторингов цикъл), 16 септември 2014 г., <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Bulgaria/BGR-CbC-V-2014-036-ENG.pdf>.

7 Вж., например, *Абду срещу България*, жалба до ЕСПЧ № 26827/08, 11 юни 2014 г.; *Ангелова и Илиев срещу България*, жалба до ЕСПЧ № 55523/00, 26 юли 2007 г.; и *Начова и др. срещу България*, жалби до ЕСПЧ №№ 43577/98 и 43579/98, 6 юли 2005 г.

8 Решение № 9 на Съвета на министрите на ОССЕ относно борбата срещу престъпленията от омраза, Атина, 2 декември 2009 г., <https://www.osce.org/cio/40695>.

Обучителите могат също да подчертаят усилията на българските власти за борба срещу престъпленията от омраза, като тези описани в докладите на държавата в отговор на решенията на ЕСПЧ⁹, прилагането от България на програмите ТАНСЛЕ (2012 г.) и РАНСТ (2015 г.) на БДИПЧ, в указанията за прокурорите за борбата срещу престъпления с мотив дискриминация,¹⁰ и усилията на властите за приспособяване на наръчника на БДИПЧ към потребностите в областта на сигурността на европейските общности. Накрая обучителите могат да споменат Становището на БДИПЧ от 2018 г. относно определени разпоредби на Наказателния кодекс на България, отнасящи се до престъпления, мотивирани от предубеденост, „реч на омразата“ и дискриминация.¹¹

Обучителите следва да дадат информация за формата на обучението. Участниците следва също да бъдат уведомени за целите на обучението и за това какво се очаква от тях. Учебното мероприятие трябва да е с експертна насоченост (от участниците се очаква да споделят експертни познания и опит) и с активно взаимодействие (участниците се очаква да се ангажират, в т.ч. в работни групи). Обучителите следва също да въведат някои основни правила (напр. че участниците следва взаимно да се уважават, да се изслушват внимателно, да спазват програмата и т.н.), за да бъдат дискусиите културни и ползотворни.

След това обучителите следва да представят съдържанието и програмата на учебното мероприятие в общ вид (вж. Приложение 1). Те следва да осигурят участниците възможност да осмислят как различните дейности и теми са свързани помежду си.

Полезно би било участниците да бъдат предварително предупредени, че може да им се наложи да излязат от своите зони на комфорт за някои от обсъжданите теми. Следва да се посочи, че престъпленията от омраза са чувствителна тема

9 „Доклад относно резултатите от проучването и анализа на решенията на Европейския съд по правата на човека, с които е установено, че българските власти не са изпълнили задължението си за провеждане на ефективно разследване, както и на делата, по които са постановени и необходимите мерки за преодоляването на установените пропуски“, Върховна касационна прокуратура на РБ, 2016 г.

10 „Методически насоки за работата по преписки и досъдебни производства, образувани по сигнали за извършени престъпления с дискриминационен елемент“, Върховна касационна прокуратура на РБ, 2013 г.

11 „Становище относно определени разпоредби на Наказателния кодекс на България, отнасящи се до престъпления, мотивирани от предразсъдъци, „реч на омразата“ и дискриминация, ОССЕ/БДИПЧ, Варшава, 17 април 2018 г., на разположение на адрес: <http://www.legislationline.org/countries/country/39>.

и подобряването на осведомеността по въпроса сред участниците е възлова първа стъпка, за да могат те по-ефективно да разследват и преследват престъпленията от омраза.

Важно е на учителите и обучаемите да бъде дадена възможност взаимно да се опознаят. Учителите следва да се представят, да обяснят защо са били избрани да проведат учебното мероприятие и да опишат своя опит и квалификация, относими към темата за престъпленията от омраза. Участниците също следва да бъдат приканени да се представят. Учителите следва да се погрижат участниците да споделят своя опит и очакванията си от учебното мероприятие. Тази информация ще помогне на учителя да определи на кои послания ще трябва да наблегне, кога да отдели повече време за обсъждане и какви примери да даде на участниците в обучението, наред с другите съображения.

3. ОСМИСЛЯНЕ И ПРИЕМАНЕ НА МНОГООБРАЗИЕТО

Осмисляне на многообразието в обществото

В много страни полицията и прокуратурата са подчертано еднородни групи. Те също много често са съставени от представители на преобладаващите групи в дадено общество. Работата в много еднородна професионална среда може да се окаже пречка пред разбирането на многообразието в обществото. Еднородната професионална среда може също да усилва схващането на обществото като дуалистично, съставено от „нас“ - които наистина сме представители на страната, нейната култура и ценности - и „тях“ - които не отговарят на преобладаващото разбиране за ценностите и културата на страната.

Обществото често е по-многообразно, отколкото отделните лица могат да установят или да си представят. То може също да търпи бързи промени. Това означава, че служителите на полицията и прокуратурата трябва да са готови да служат на общество, което поставя често неочаквани предизвикателства. Да служи на всички граждани по еднакъв начин е задължение на всеки професионалист от наказателното правосъдие. В случая на уязвимите групи, обаче, служенето по еднороден начин не означава да им бъдат предоставяни същите защита и услуги, както на останалите. Това по-скоро означава да им бъдат предоставяни услуги, които отчитат конкретното им уязвимо положение.¹² Тази приобщаваща нагласа понякога изисква важни социални умения, като съпричастност и чувствителност.

Устаювяване на потенциала уязвимите групи в обществото

След като полицейските служители и прокурорите бъдат стимулирани да осмислят и вземат предвид разнообразието в обществото, на което служат, следващата стъпка е да бъде установено кои групи в обществото са потенциално уязвими. Многообразието често се разбира от гледна точка на раса, националност, етнически произход или религия. Често е предизвикателство многообразието да бъде разбрано като по-широко схващане, което включва цвят на кожата, пол, полова идентичност, увреждания или сексуална ориентация. Нещо повече, не винаги е ясно към коя уязвима група спада дадено лице и тъй като лицата имат

¹² Вж. принципите относно правата на жертвите в частта описваща международните задължения.

по няколко идентичности, те може да се смятат за част от няколко различни уязвими групи едновременно. От ключово значение е полицейските служители и прокурорите да са наясно с групите, за които е по-вероятно да станат обект на престъпления от омраза на национално или местно равнище.

В България разбирането и възприемането на многообразието е важно на много равнища включително и във връзка с извършването на внимателен преглед на своите собствени практики подходи. Вършейки това, професионалистите ще повишат чувствителността и ще привлекат вниманието на останалите си колеги към съществуването на разнообразни идентичности. Това също ще позволи на професионалистите да разглеждат многообразието в по-широк смисъл, който не е ограничен само до този на различния етнически произход, а и да определят други уязвими групи.

Осмисляне и приемане на многообразието: кратка учебна методология

Стъпка 1: Подгответе четири флипчарта. Напишете „Раса и етнически произход“ на Лист 1; „Религия“ на Лист 2; „Полова идентичност и сексуална ориентация“ на Лист 3; и „Физически и умствени увреждания“ на Лист 4.

Стъпка 2: Поискайте от участниците да помислят за хора, които познават (напр. приятели, роднини и колеги) и - без да ги назовават - да посочат към коя конкретна категория те спадат. Например в рубрика „религия“ участникът би могъл да напише „мюсюлмани“ и „християни“, за да посочи, че сред познатите му има мюсюлмани и християни. По същия начин, като „етнически произход“ участниците биха могли да напишат „турски“ или „ромски“. Целта е участниците да се замислят за многото групи, които са представени в непосредственото им обкръжение.

Стъпка 3: Обсъдете резултата от това действие, като помислите за многообразието на обществото, в т.ч. обособените групи, представени от участниците или от хора, които те познават. Обмислете последиците от видове поведение, основани на предразсъдъци и как това, което хората казват за конкретна група, дори и не в нейно присъствие, може да засегне тях и другите присъстващи. Обсъдете професионализма и това как полицейските служители и прокурорите носят отговорност за осигуряване на безопасна среда за всеки член на обществото и затова следва да отделят специално внимание на многообразието.

4. ОСМИСЛЯНЕ НА НЕТОЛЕРАНТНОСТТА

Полицейските служители и прокурорите следва да са наяоо със собствените си стереотипи и предразсъдъци.

Не е необичайно полицейските служители и прокурорите, както и останалите човешки същества, да имат на стереотипи и предразсъдъци. Учебното мероприятие следва да има за цел да подобри осведомеността за тези стереотипи и предразсъдъци, така че полицейските служители и прокурорите да не позволяват те да повлияят на професионализма им.

Полицейските служители и прокурорите следва да действат професионално независимо от своите предразсъдъци

Професионализмът е от ключово значение. Полицейските служители и прокурорите са експерти относно престъпното поведение. В този контекст закономерности при престъпността има и те могат да доведат до обобщения или предварително настройване срещу конкретни групи. Ако членове на група често се възприемат като чести извършители на престъпления, за полицейските служители и прокурорите може да е предизвикателство да не допускат обобщения за цялата група. Впоследствие може да се окаже дори по-трудно да се възприемат членовете на тази група като жертви на престъпления, в т.ч. престъпления от омраза. В такива случаи от жертва на престъпление може да бъде неоснователно изискано да докаже, че той/тя не е провокирал/а действията на извършителя. Подобни предразсъдъци могат да доведат до опасността представителите на правоприлагащите органи да третират непрофесионал-

но някои от жертвите. Поради това полицейските служители и прокурорите трябва да се стараят да не се влияят от предразсъдъците си когато анализират казусите.

В случая на България конкретни групи биха могли да бъдат отрицателно повлияни от предразсъдъците и необективните мнения на някои полицейски служители и прокурори. Осмислянето на нетолерантността позволява на полицейските служители и прокурорите да упражняват задълженията си по по-професионален начин.

Разбиране, че инцидентите от омраза причиняват вреда

Тъй като полицейските служители и прокурорите често са членове на преобладаващата група в дадено общество, и тъй като обикновено те не са основните обекти на нетолерантност, полицейските служители и прокурорите може да не са наясно с мащабите на нетолерантността и видовете инциденти, които влияят на уязвимите общности в тяхната страна. Вследствие на това, полицейските служители и прокурорите може да оценяват равнището на толерантност в тяхното общество доста положително и може с изненада да научават за произшествия и престъпления, засягащи различни общности на национално или местно равнище.

Някои произшествия не се приемат сериозно, защото полицейските служители и прокурорите не са напълно наясно с вредата, която те причиняват на общностите. Те може, например, да се смеят на шеги или подигравателни коментари за дадени групи, към които самите те не спадат. Полицейските служители и прокурорите трябва да са съпричастни с това, което се случва на уязвимите групи, за да разбират вредата, която носят проявите на нетолерантност.

Осмисляне на нетолерантността: кратка учебна методология

Стъпка 1: Поискайте от участниците да оценят равнището на толерантност в тяхната страна по скара от едно до седем, където едно отговаря на общество с много висока толерантност и без престъпления от омраза, а седем отговаря на общество с много висока нетолерантност. Поискайте от участниците, които са дали различен отговор от този на останалите от групата, да обяснят оценката си.

Стъпка 2: Подгответе примери за шегички, прояви на омраза, реч на омраза, дискриминация или престъпления от омраза, допуснати във вашата страна (таквава могат да бъдат събрани с дейности на полицията/прокуратурата, от разговори с жертви или от тематични срещи с уязвими групи). Направете необходимото всички засегнати групи да бъдат представени в примерите. Поискайте от участниците да прочетат на глас тези примери и обсъдете как тези инциденти могат да се отразят на отделните жертви и уязвими групи. Помислете за включване на един или два примера за предрасъдъци и стереотипи срещу полицията или прокуратурата.¹³

Стъпка 3: Поискайте от участниците да направят от друга перспектива оценка на равнището на толерантност в тяхната страна, като разгледат преживяното от групи, които са станали обект на престъпления от омраза. Завършете, като обясните, че разбиранията за толерантност могат да се различават в зависимост от положението на дадено лице в обществото и неговия или нейния житейски опит в миналото.

13 Примери могат да бъдат взети и от доклада на „Амнести Интернешънъл“ от февруари 2015 г.: „Изпуска се най-важното: Адекватно разследване на престъпленията от омраза в България няма“ <https://www.amnestyusa.org/reports/missing-the-point-lack-of-adequate-investigation-of-hate-crimes-in-bulgaria/>.

5. ОСМИСЛЯНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Осмисляне на понятието за престъпление от омраза

Престъплението от омраза е престъпление от общ характер, мотивирано от предразсъдъци. Такова може да бъде всяко криминално престъпление, преследвано от наказателния кодекс (в т.ч. убийство, закана или умишлен палеж). Мотивацията от предубеденост е свързана с избора на обекта (лице или имущество) от извършителя поради даден защитен признак. Всяко престъпление е мотивирано от предубеденост, ако поне един от мотивите за извършването му е предполагаемата или действителна принадлежност на жертвата към определена група лица. Подобни групи обикновено имат често видим и не подлежащ на промяна признак, който е защитен от закона.

Осмисляне на понятието за защитени признаци

Защитените признаци са особености, които определят лицето или групата; те са основни, не подлежат или са много трудни за промяна и са белег за идентичността на групата. Защитените признаци, свързани с престъпленията от омраза, включват цвят на кожата, увреждане, етнически произход, полова идентичност, националност, раса, религия, пол и сексуална ориентация. Няма общоприет списък на защитените признаци и изборът им може да бъде различен в отделните страни, в зависимост от социалните и историческите условия, както и от международните договори, ратифицирани от страната.¹⁴

14 Защитените признаци произтичат от много международни договори за правата на човека, като Всеобщата декларация за правата на човека, Международният пакт за граждански и политически права, Европейската конвенция за правата на човека, но също и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените или Конвенцията за правата на хората с увреждания.

В много страни, както е и случаят с България, възникват въпроси и спорове относно ограничения обхват на защитените признаци и невключването на някои от тях. Полезно е да бъдат обсъдени тези въпроси за да се разбере кои признаци не са защитени и защо. Въпросите често се въртят около това защо служителите на полицията или футболните запалнянковци не се смятат за групи със защитен признак? Първо, признаците на тези групи не са постоянни - служителите на полицията могат да свалят униформите си, когато не са на работа и няма да бъдат идентифицирани като такива. Също така не може да се очаква те да останат служители на полицията през целия си живот. Второ, тези признаци не са формулирани достатъчно общо (например служителят на полицията е вид професионалист, футболният запалнянко е вид спортен запалнянко). Когато имат такъв израз признаците губят точността си и вече нямат отношение към контекста на престъпленията от омраза. И накрая, има по-конкретни правни рамки, които са насочени към насилието срещу служители на полицията¹⁵ или действията на футболните запалнянковци¹⁶. Поначало тези правни рамки правни рамки са много по-точни при противодействието на такива престъпления, отколкото рамката против престъпленията от омраза.

Осмисляне на различните модели на престъпленията от омраза.

В литературата по престъпленията от омраза се прави разграничение между два различни техни модела в зависимост от различните прояви на тези престъпления.

Моделът на враждебността изисква извършителят да изразява неприязън или враждебност по отношение на обекта. При този модел, прагът за доказване на престъпление от омраза е по-висок. Типичен пример за враждебност е използването на оскърбителен език, например на расистки или хомофобски обиди. **Моделът на избор с дискриминационен характер** прилага по-широк подход към определянето на престъпление от омраза и той се отнася за случаите, в които извършителят избира обекта въз основа на предразсъдъци или предубеденост (макар че извършителят може също да използва изрази на враждебност). Като пример за модела на избор би могъл да служи извършител, който избира хора

15 чл. 116, ал.2 НК или чл. 131, ал. 2 НК

16 Вж., например българския Закон за опазване на обществения ред при провеждането на спортни мероприятия.

в онлайн сайт за запознанства на база сексуалната им ориентация и, когато се срещнат, напада жертвите.

Поради това престъплението от омраза може да изглежда като подвеждащо понятие, тъй като не е необходимо някой да бъде „мразен“ за да се извърши престъпление от омраза. Самият избор на жертвата въз основа на един или друг защитен признак е достатъчен, за да съставлява едно деяние престъпление от омраза. Важно е да се добави, че в българския Наказателен кодекс е възприет по-широкият подход на модела на избора. Както се отбелязва в раздела на националното законодателство (по-долу) в българския Наказателен кодекс не се изискват доказателства за омразата на извършителя.

Осмисляне на понятията за грешка в обекта; престъпление от омраза по асоциация; и смесени мотиви

Важно е да се отбележи, че когато се квалифицира престъпление от омраза, основният въпрос е за мотивацията на дееца да извърши такова престъпление, а не самоличността на жертвата. Ако извършител погрешно е решил, че обектът спада към група със защитен признак, деянието си остава престъпление от омраза. Например, мъж от сикхската общност, носещ традиционен тюрбан, може да бъде нападнат с невярното предположение, че е мюсюлманин или пък лице с по-тъмен цвят на кожата може да бъде нападнато защото извършителят приема, че това лице е ром. Ако двама мъже, движещи се заедно, бъдат нападнати с мисълта, че са гейове, това ще съставлява нападение срещу лица от общността на ЛГБТ независимо от сексуалната им ориентация. Във всички тези случаи не е от значение дали жертвите наистина имат тези признаци - достатъчно е, че извършителят ги възприема като такива.

Самоличността на жертвата е без значение също и в случаите на престъпление от омраза по асоциация. Един пример за престъпление от омраза по асоциация е, когато двойка от различни раси стане обект на расистко нападение. В този случай и двамата могат да се смятат за жертви на престъплението от омраза.

При престъпление от омраза мотивацията от предубеденост на извършителя не е задължително да бъде единственият престъпен мотив. Престъпление от омраза може да бъде извършено и със смесени мотиви. Като пример може да бъде даден извършител, който напада еврейски магазини защото смята, че евреите са богати. В този случай извършителят има материални мотиви, макар и да е движен също от антисемитизъм.

Обучение как да се разграничават престъпления от омраза от дискриминация и реч на омразата

Престъпленията от омраза се различават от речта на омразата. При съмнение за престъпление от омраза, дори и да не се установи мотивация от предубеденост, полицейските служители и прокурорите са длъжни да проведат криминално разследване и да преследват основното престъпление (физическо нападение, увреждане на имущество и др.) При речта на омразата, обаче, не е налице същественият елемент на правото срещу престъпленията от омраза: че същото поведение - и без мотивация от предубеденост - може да подлежи на наказателно преследване.

Престъпленията от омраза се отличават и от дискриминацията поради същата причина. Ако дискриминационният елемент бъде отделен това, което остава, е оправдано разграничение, което не съставлява нарушение.

В някои страни, както е случаят в България, определени прояви на реч на омразата, като подбудителство към омраза, могат да бъдат преследвани като криминални деяния.¹⁷ Разпоредбите относно речта на омразата изискват много различен подход от страна на полицейските служители и прокурорите по сравнение с този към престъпленията от омраза. В случаите на подбудителство към омраза полицейските служители и прокурорите ще трябва да докажат, че речта е изказана публично и че е била от подбудителско естество. Те ще трябва също да докажат обхвата и въздействието на речта и намерението на извършителя.¹⁸ При престъпленията от омраза полицейските служители и

17 Чл. 162, ал. 1 от българския Наказателен кодекс гласи: „Който чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин проповядва или подбужда към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност, се наказва с лишаване от свобода от една до четири години и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева, както и с обществено порицание.“ Също така, чл. 164, ал. 1 от българския Наказателен кодекс гласи: „Който проповядва или подбужда към дискриминация, насилие или омраза на религиозна основа чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин, се наказва с лишаване от свобода до четири години или с пробация, както и с глоба от пет хиляди до десет хиляди лева.

18 Вж. т. 29 от „Плана за действие от Рабат за забраната на поощряването на национална, расова или религиозна омраза, което съставлява подстрекателство към дискриминация, враждебност или насилие“ от 2013 г., Съвет на ООН по правата на човека, Годишен доклад на Върховния комисар на ООН по правата на човека, 11 януари 2013 г., A/HRC/22/17/Add.4, http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf.

прокурорите трябва да докажат основното правонарушение и мотивацията от предубеденост. В България нарушенията на нормативните забрани за дискриминация обикновено се преследват в производства по административното или гражданското право, а не по наказателното право.¹⁹

Осмисляне на престъплението от омраза: кратка учебна методология

Стъпка 1: Запитайте участниците какво е според тях престъпление от омраза и класифицирайте отговорите било то като а) елементи на престъплението от омраза или като б) различни прояви на нетолерантност, напр. реч на омразата или дискриминация.

Стъпка 2: Като примери за престъпления от омраза покажете на участниците снимки или видеозаписи за престъпления от омраза, допуснати във вашата страна. Обучителите могат, например, да ползват случаи, които са разгледани от Европейския център за правата на ромите.²⁰

19 Вж. чл. 71 и чл. 73 от българския Закон за защита от дискриминация от 2003 г., с който е въведено административно производство за защита против дискриминация. Основното производство е въз основа на иск до специален орган, който установява нарушението, посочва извършителя и налага санкции. Защитата по гражданското право е вторична. Освен това ако дискриминацията е следствие на административен акт, налице е пряко административно средство за защита пред съда (чл. 73).

20 Джонатан Лий, „Български съдия постановява решение в полза на Митко в съдебен прецедент: сладка победа с горчив привкус?“, Европейски център за правата на ромите, <http://www.errc.org/blog/bulgarian-judge-rules-for-mitko-in-landmark-case-a-bitter-sweet-victory/116>.

6. ОСМИСЛЯНЕ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Разбиране, че престъпленията от омраза имат по-силно въздействие от останалите престъпления

Престъпленията от омраза могат да имат по-силно въздействие от останалите престъпления. Много от жертвите на престъпления от омраза изпитват страх, гняв, отрицание и се самообвиняват. Те се боят от повторно нападение, тъй като престъпленията от омраза са насочени срещу идентичност, която е трудно да бъде скрита. Чувството за гняв може и да се засили, тъй като нападението е насочено срещу възлов аспект на тяхната самоличност. Те също се по-склонни да отричат това, което им се случило, докато се стараят да свикнат с факта на нападение, мотивирано от тяхната същност. Някои от жертвите на престъпления от омраза може да се самообвиняват, особено ако вече имат проблеми поради идентичността си.²¹

Разбиране, че престъпленията от омраза имат по-широко въздействие от останалите престъпления.

Престъпленията от омраза са престъпления с послание. Те изпращат послание до жертвите, че техните семейства и общности не са желани. Установено е, че престъпленията от омраза са опасни за сигурността и сплотеността на дадено общество. И наистина, ако не бъдат преследвани от системата за наказателно

21 Пол Игански, „Престъпленията от омраза нанасят повече“, сп. American Behavioural Scientist, том 45, издание 4, 2001 г.

правосъдие, престъпленията от омраза стават по-многобройни. Ако остане безнаказан извършителят е вероятно да продължи да извършва други престъпления. Също така престъпленията от омраза се свързват с тенденция към бърза ескалация. Дребните престъпления, като обидни графити, могат бързо да ескалират в по-сериозни престъпления, като нападение с цел палеж или убийство. Ако общностите не се чувстват защитени от компетентните органи, престъпленията от омраза могат също да ескалират в резултат на ответни действия на уязвимата група, водещи до порочен кръг от насилие. Престъпленията от омраза могат също да доведат до маргинализиране на уязвимите групи като им показват, че те не са част от обществото, а това има вредни последици за сплотеността на обществото като цяло.

Полицейските служители и прокурорите трябва да показват, че уязвимите групи ще бъдат защитени от престъпленията от омраза.

Предвид потенциалното въздействие на престъпленията от омраза върху отделните хора и върху обществото и тъй като престъпленията от омраза са престъпления с послание, за тях се изисква специфичен подход от страна на правоприлагащите органи. Те трябва да бъдат установявани на ранен етап и преследвани адекватно, за да се излъчи посланието, че този вид престъпления не се толерират, и че системата на наказателното правосъдие ще осигурява еднаква защита за всички отделни лица и общности. Пропускът това да бъде направено може да отвори вратите за големи рискове за сигурността.

Осмисляне на въздействието на престъпленията от омраза: кратка учебна методология

Стъпка 1: На основата на пример за престъпление от омраза, поискайте от участниците да обсъдят как се чувства жертвата след подобно нападение.

Стъпка 2: Запитайте участниците защо мислят, че престъпленията от омраза са проблем на сигурността.

7. ОСМИСЛЯНЕ НА ПРИЗНАЦИТЕ НА ПРЕДУБЕДЕНОСТ: КАК ДА СЕ УСТАНОВЯВАТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Осмисляне на схващането за признаци за предубеденост

Признаците за предубеденост са обективни факти, обстоятелства или закономерности, свързани с престъпно деяние, които поотделно или в съчетание с други признаци показват, че действията на извършителя са били мотивирани изцяло или отчасти от предубеденост, предразсъдъци или враждебност.

След като полицейските служители и прокурорите установят признаците за предубеденост, те трябва да ги ползват като предупредителни сигнали при воденето на разследването.

Признаците за предубеденост, които полицейските служители и прокурорите следва да са в състояние да разпознаят, са следните:

От гледна точка на жертвата/свидетеля:

От ключово значение е какво казват за мотивацията на извършителя жертвите или свидетелите. Ако според жертвите или свидетелите нападение е било мотивирано от предубеденост, полицията следва да има това предвид. Прилагането на подход, ориентиран към жертвата и приемането сериозно на нейното обяснение е важна част от разследването на потенциалните престъпления от омраза.

Коментари, писмени заявления, жестове или графити

Тъй като престъпленията от омраза са престъпления с послание, извършителите много често искат да разгласят извършеното от тях престъпление и мотивите си от предубеденост. Поради това коментарите, заявленията, жестовете или графитите, които те са оставили на местопрестъплението, трябва да бъдат анализирани и записани. При снемането на показания е важно да бъдат записани точните думи (дори езикът да е оскърбителен или жаргонен), тъй като коментарите на извършителя много често са от ключово значение за установяване на престъпленията от омраза и за доказване на мотивацията.

Различия между извършителя и жертвата по етнически, религиозен или културен признак

Не всички престъпления, при които извършителите и жертвите са от различен етнически, религиозен или културен произход, са престъпления от омраза. При все това подобен вид информация трябва да се записва, тъй като тя може да помогне да се установи дали инцидентът се явява престъпление от омраза.

Наличие на организирани групи, проповядващи омраза

Макар повечето престъпления от омраза да не се извършват от организирани групи, когато полицията установи присъствие на такава група на местопрестъплението, този елемент трябва да се разследва допълнително, за намиране на възможна мотивация от предубеденост. Разбира се, не всички престъпления, извършени от организирани групи, са престъпления от омраза.

Шечич срещу Хърватия: пример за задължението да се разследва възможна мотивация от предубеденост по отношение на организирани групи

„В настоящия случай има съмнение, че нападателите на жалбоподателя са били членове на неонацистка група, която по естеството си се ръководи от екстремистка и расистка идеология. И полицията, и държавата признават този факт. За Съда е неприемливо, че след като е знаела, че въпросното събитие най-вероятно е предизвикано от етническа омраза, полицията е допуснала разследването да се проточи седем години без да предприеме никакви сериозни действия за установяване и преследване на извършителите.“²²

Избор на мястото и момента

Моментът на престъплението може да бъде ключов признак за мотивация от предубеденост. Полицейските служители и прокурорите следва да имат предвид възможна мотивация от предубеденост ако престъпленията се извършват, например, на определен религиозен празник или в дни, почитани от групи, известни със своите ксенофобски, расистки, антисемитски, анти-мигрантски,

22 Шечич срещу Хърватия, жалба до ЕСПЧ № 40116/02, т.т. 68 и 69, 31 юли 2007 г.

анти-ЛГБТ или други нагласи. Местопрестъплението също може да бъде ключов елемент при оценката за възможна мотивация от предубеденост. Поради това полицейските служители и прокурорите следва да търсят други признаци за мотивация от предубеденост при разследване на престъпление на значимо място, напр. в близост до места на събиране, поклонение или в гробище.

Закономъжести и честота на престъпления и инциденти

Ако в една и съща околност и преди са допускани инциденти или престъпления, мотивирани от предубеденост, от същия извършител или срещу същата група, това може да е ясен признак, че дадено престъпление е било мотивирано от предубеденост. Важно е да не се забравя, че престъпленията от омраза имат тенденцията да ескалират и след по-дребни инциденти често следват сериозни престъпления, мотивирани от предубеденост.

Отсъствие на други мотиви

В много случаи виновните извършват престъпления защото са лично недоволни от някого, когото познават. Много често жертвите на престъпления от омраза не познават извършителя и не знаят защо престъплението е точно срещу тях. Съчетано с други признаци, отсъствието на други мотиви може да бъде предупредителен сигнал за установяване на евентуална мотивация от предубеденост. Както вече беше посочено, наличието на друг мотив не изключва възможността за престъпление от омраза, тъй като престъпленията от омраза могат да бъдат осъществени и при смесени мотиви.

Естеството на нападенето

Тъй като престъпленията от омраза са престъпления с послание, те често се съпътстват с крайно насилие или унижение. Например, при особено брутално престъпление (ако жертвата е многократно прободена с нож), извършването на действия целящи унижение (напр. уриниране върху обект) или използването на символи, целящи да сплашат конкретни групи (напр. подхвърляне на свинска глава в синагога), са все признаци за възможно престъпление, мотивирано от предубеденост.

Използване за признаци за предубеденост за предприемане на по-нататъшни разследвания

При оценката на признаците за предубеденост полицейските служители и прокурорите са в процес на установяване на възможно престъпление от омраза. Сами по себе си признаците за предубеденост не са достатъчни за

да се докаже мотивацията от предубеденост, макар че някои от тях могат да послужат като доказателства на по-късен етап от разследването. Признаците за предубеденост трябва да служат като предупредителен сигнал за воденето на разследването. Понякога при дадено престъпление от омраза може да има само един признак за предубеденост; при други престъпления може да са налице много признаци за предубеденост, но разследването да не намери доказателства за престъпление от омраза. Признаците за предубеденост трябва да бъдат разследвани задълбочено, за да се прецени дали престъплението наистина е било мотивирано от предубеденост. В решенията на Европейския съд по правата на човека във връзка с дискриминационното насилие неведнъж се подчертава важността на задълбоченото разследване на признаците за предубеденост, както е описано по-долу.

Обективна оценка на признаците за предубеденост

Обективната оценка на казуса е необходимо условие, за да бъдат установени признаците за предубеденост. Понякога полицейските служители и прокурорите може да правят прибързани изводи, без преди това да са преценили всички обективни факти по даден случай. Това е особено проблематично при случаи на престъпления от омраза, при които според полицията и прокуратурата, жертвата спада към група, която обикновено се свързва с извършването на престъпления. В такива случаи полицията и прокуратурата може погрешно да приемат, че жертвата е провокирала поведението на извършителя. Тези прояви на предубеденост понякога са много явни и отразяват стереотипите, вкоренени в обществото (напр. нападнатите бежанци или мигранти „трябва да са посегнали на сестрата на извършителя“ или потърпевш ром „сигурно е откраднал нещо от извършителя“). Дори и когато няма основания за подкрепа на такива обвинения срещу жертвата, подобни прояви на предубеденост и предварително оформени мнения могат да доведат до разследване, които не третира сериозно признаците за предубеденост. В такива случаи полицейските служители и прокурорите обслужват интересите на обвиняемия, без да са установили обективно обстоятелствата по престъплението.

Например, през един от пилотните курсове на обучение, проведени при подготовката на този наръчник, на участниците е бил показан видеозапис на физическо нападение над един чернокож мъж от трима бели мъже, които заедно с това сипели расистки обиди срещу жертвата. Първата реакция на някои от участниците е била да приемат, че нападението се дължи на причини, различни от мотивация от предубеденост (расизъм). От задаваните от тях въпроси става ясно, че според тях жертвата на нападението има някаква вина за него,

като „Познава ли извършителите?“ , „Имал ли е връзка със сестрата на един от извършителите?“ и „Дали чернокожият мъж не е бил нападен, защото по-рано той е нападнал белите мъже?“

При друг пример, в който се обсъжда нападението над двама роми, някои участници са подминали ясни и обективни признаци за предубеденост, а вместо това са се насочили към други обяснения за нападението, като „Вдигали ли са ромите силен шум?“ и „Те откраднали ли са нещо от извършителите?“

И при двата примера проявите на предубеденост и предварително оформените мнения на участниците относно уязвимите групи биха се отразили на начина, по който те биха провели разследване на инцидентите. Зададените от тях въпроси не се основават на обективна информация, а на предположения, които макар и може би основаващи се на предишен опит, са повлияни от предубеждения. Макар от полицейските служители и прокурорите да се очаква да са осведомени за закономерностите на престъпността, те не трябва да позволяват опитът им от миналото да ги кара да подминават обективни факти, когато разследват мотивите на престъпление.

Подобни предположения сред професионалистите от наказателното правосъдие не са уникални за България и когато за тях бъдат взети мерки това може да подобри качеството на разследванията. Поради това при разследване на случаи с участие на лица и групи, на които често се гледа като на извършители, полицейските служители и прокурорите следва да избягват обобщения и следва да разглеждат всички инциденти поотделно и всеки от тях по неговото съществуване. Внимателното проучване на всички признаци за предубеденост със сигурност ще допринесе за това.

Осмисляне на признаците за предубеденост: кратка учебна методология

Стъпка 1: Обсъдете определението и видовете признаци за предубеденост.

Стъпка 2: Покажете на участниците снимки или видеозаписи от престъпления от омраза, съдържащи различни признаци за предубеденост и поискайте от тях да установят признаците.

Стъпка 3: Обяснете, че признаците не са доказателство за престъпление от омраза, но те трябва да служат като предупредителен сигнал и да доведат до по-нататъшно разследване на такава.

8. ОСМИСЛЯНЕ НА ПЪРВАТА РЕАКЦИЯ НА ПОЛИЦИЯТА: КАК СЕ РАЗСЛЕДВАТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ОТ ОМРАЗА

Регистрация на инцидентите мотивирани от предубеденост

Всеки инцидент мотивиран от предубеденост, за който полицията знае, трябва да бъде разследван. Инцидентите мотивирани от предубеденост, които не са престъпления, следва също да бъдат отразени и регистрирани правилно, тъй като това ще позволи на полицията да състави картина на потенциалните престъпления, мотивирани от предубеденост, в бъдеще. Както беше посочено, престъпленията от омраза често ескалират и сериозното отношение към инцидентите, мотивирани от предубеденост, също така показва на извършителите, че полицията е наясно със сигналите, които те изпращат с извършването на престъпления от омраза.

Бърза реакция

Ако полицията и прокуратурата не реагират бързо на дребни престъпления, мотивирани от предубеденост (напр. обидни графити), това изпраща погрешно послание както до извършителите, така и до уязвимите групи. За извършителите бавната реакция е стимул да продължат да извършват такива престъпления; в най-лошия случай тя може да доведе до разширяване на мащаба на престъпленията, мотивирани от предубеденост. За уязвимите групи тя засилва чувството на страх, отхвърляне и несигурност и с това повишава риска общностите сами да намерят начини да се защитят или да предприемат ответни мерки.

Поради това бързата реакция на всички престъпления, мотивирани от предубеденост, независимо от техния мащаб и интензитет е от ключово значение за недопускане на ескалация на случая и показва, че правоприлагащите органи са внимателни и се отнасят сериозно към такива престъпления.

Разследване на мотивацията от предубеденост

В много случаи разследващите ще разгледат възможната мотивация на извършителите, за да разкрият престъплението и установят потенциалните обвинения. Когато има признаци за предубеденост, от разследващите се очаква не само да разследват основното деяние, но също и мотивацията от предубеденост за да се докаже, че е извършено престъпление от омраза.

Както вече беше установено, за разследването на възможна мотивация от предубеденост е необходимо полицейските служители и прокурорите да са в състояние да установят признаците за предубеденост. След като признаците за предубеденост бъдат установени, следва да се определи, дали те потвърждават основана на предубеденост мотивация на извършителя. В някои случаи разследването на признаците за предубеденост изисква повече работа и повече ресурси, като тези, необходими за допълнително разследване на изявите на извършителя в Интернет чрез профилите му в социалните мрежи. В други случаи разследването на признаците за предубеденост изисква полицейските служители и прокурорите да възприемат определен подход и гледна точка при проучването на вече събраните доказателствата. Например, записите от охранителни камери могат да се използват само за да се потвърди, че някой е бил пребит и че престъпление е било извършено. Обаче, като прегледат видеозаписа по-подробно, полицейските служители и прокурорите може да успеят да определят възможен мотив. Те могат да потърсят отговор на следните въпроси:

- С какво е бил облечен извършителят?
- Има ли разлики между извършителя и жертвата от гледна точка етнически произход, религия или друг основен признак?
- Какво е казал извършителят по време на нападението?
- Какъв вид насилие е упражнил извършителят?
- Било ли е нападението непредизвикано?
- Мястото или моментът на нападението от значение ли са?

За да бъдат задълбочено разследвани престъпленията от омраза, полицейските служители и прокурорите следва да държат сметка за различните видове признаци за предубеденост и да ги прилагат когато проучват отделните доказателства.

Абду срещу България: пример за задължението за разследване на мотивацията от предубеденост

„В тази връзка Съдът изтъква, че органите на прокуратурата са концентрирали проучванията и анализа си върху въпроса кой от двамата суданци и двамата българи е предизвикал сбиването. Така те са се ограничили в установяването на *материалния елемент* на престъплението по чл. 162, ал. 2 от Наказателния кодекс, а именно извършеното насилие и само са

констатирани отсъствието на доказателство, че това насилие е мотивирано от расистки подбуди. Тези органи не са сметнали за необходимо да разпитат изрично свидетеля относно репликите, които е възможно да е чул по време на сбиването, нито да разпитат двамата български младежи относно възможната расистка мотивация на деянието им. Все пак жалбоподателят от самото начало на разследването е поддържал, че е бил обект на расистки обиди, а двамата български младежи са описани в доклада на полицията като скинари, известни с екстремистка и расистка идеология [...]. Жалбоподателят е посочил тези недостатъци на разследването в жалбата, която е подал срещу постановлението за прекратяване, обръщайки внимание на прокуратурата върху облеклото на двамата младежи и върху необходимостта да бъдат разпитани за мотивацията им, но исканията му са били игнорирани от висшестоящия прокурор“.²³

Разпити на жертви и свидетели без предубеденост

Полицейските служители и прокурорите трябва да държат сметка за няколко неща когато разпитват жертви и свидетели, без да проявяват предубеждения. Първо, свидетелите не следва да се подбират въз основа на предразсъдъци. Например, разследващите не трябва да изключват някои от свидетелите, защото спадат към една или друга група²⁴

Второ, разследващите трябва да не допускат вторично виктимизиране, като обвиняват жертвата или разкриват самоличността ѝ/му. Освен когато се касае за безспорно предизвикване на деянието, имащо значение за квалификацията, както е определено в Наказателния кодекс, жертвите не отговарят за престъпленията, извършени срещу тях. Затова е важно да не се допуска „обвиняване на пострадалия“ чрез задаване на въпроси, които внушават, че жертвата по някакъв начин е отговорна, като „Защо сте били навън в толкова късен час?“, „Защо сте били облечени с такива дрехи?“ и „Какво направихте, за да Ви нападнат?“

Важно е също да не се разкрива самоличността на жертвата и принадлежността ѝ към определена група, защото това не се налага за разкриване на случай

23 *Абду срещу България*, жалба до ЕСПЧ № 26827/08, т. 49, 11 юни 2014 г.

24 *Стойка срещу Румъния*, жалба до ЕСПЧ № 42722/02, т. 121, 4 юни 2008 г.

на престъпление от омраза. Важна е мотивацията на извършителя, а не реалната принадлежност на жертвата към защитена група. Поради това вместо да се задават въпроси за самоличността на жертвата или принадлежността ѝ към група полицейските служители и прокурорите следва да питат жертвите как те са възприели мотивите на извършителя за нападението.

В разпитите на жертви или свидетели полицейските служители и прокурорите могат да разкриват евентуална мотивация от предубеденост като задават въпроси, които им позволяват да установяват признаците за предубеденост. И още веднъж, за това не се изисква допълнителна работа, а само разследващите да задават въпроси, позволяващи да се установят всички обстоятелства по дадено дело, напр. какво е казал извършителят преди, по време или след нападението, как е изглеждал и с какво е бил облечен.

Връзка с представители на общностите

В идеалния случай редовните контакти между правоприлагащите органи и представители на общностите би трябвало да бъдат стандартна част от превенцията на престъпността, защото такъв диалог може да помогне за развитието на стратегии и политики за тази цел.

При разследването на престъпленията от омраза по-широкият поглед е от ключово значение. Включването на представители на общностите в процеса на разследване ще помогне за поставянето на престъплението в точния му контекст. Представителите на общностите може да имат ценна информация за потенциалните извършители или евентуално предишни инциденти, мотивирани от предубеденост. Например, ако престъпление е било извършено в конкретно място (напр. еврейски квартал, близо до джамия или офис на НПО на роми-синти), тогава представители на тези общности следва да бъдат включени в разследването.

Оповестяване на информация за разследването и преследването на престъпленията от омраза

Както вече беше посочено, престъпленията от омраза са престъпления с послание, които имат за цел да дадат на уязвимата група да разбере, че не е желана. Като дават информация за разследването и посочва, че престъплението се разследва като потенциално престъпление от омраза, правоохранителните органи ще помогнат за успокояване на уязвимите групи, че престъплението се приема сериозно.

Тази проста мярка може да помогне за изграждане на доверие и решаване на въпроса за нежеланието да се съобщава за престъпленията от омраза. Бъдещите жертви на престъпления от омраза може да станат по-склонни да съобщават на полицията за престъпленията ако смятат, че тя сериозно ще разследва този вид престъпления.

Тази комуникация отговаря и на една конкретна потребност на жертвите на престъпления от омраза: те имат нужда да бъдат признати не само като жертви на престъпление, а и като жертви на престъпления, мотивирани от предубеденост.

Откъм положителната страна, след пилотния курс проведен във Велико Търново, българската прокуратура публикува информация за събитието, в която потвърди ангажимента си да обучава на полицейските служители и прокурорите по разследването на престъпленията от омраза. Прокуратурата също така оповестява информация за казуси чрез своя персонал по връзките с обществеността.

Осмисляне на първата реакция на полицията: кратка учебна методология

Стъпка 1: Дайте на участниците сценарий, при който поредица от инциденти, мотивирани от предубеденост²⁵ ескалира до сериозен проблем за сигурността.

Стъпка 2: Попитайте участниците от кой момент положението е започнало да се влошава (те следва да бъдат в състояние да установят първия дребен инцидент, мотивиран от предубеденост) и да обсъдят как е трябвало да реагира полицията.

Стъпка 3: На примера на по-сериозно престъпление мотивирано от предубеденост, включено в сценария, попитайте участниците как те биха провели разследване. Насочете вниманието към това кого те биха включили в разследването, какви видове въпроси ще зададат и как ще оповестят информацията за случая пред обществеността.

25 За това упражнение могат да се използват примери от реалния живот - като анти-ромските митинги, състояли се на различни места в България (напр. в Раднево през май 2016 г. и в Катунца през септември 2011 г.).

9. ОСМИСЛЯНЕ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

Схващането на равенството и недискриминацията като основни принципи на правата на човека

Престъпленията от омраза се признават като престъпления, за които се изисква специфичен отговор, тъй като нарушават основните принципи на правата на човека за равенство и недискриминация. Престъпленията от омраза изхождат от убеждението, че човешките същества не са равни и ето защо на тях се гледа по-сериозно, отколкото на други престъпления и затова са приети международни задължения, които да помагат на държавите да се борят с престъпленията от омраза.

Принципите на равенството и недискриминацията са заложили в редица международни документи, в т.ч. Всеобщата декларация за правата на човека (ВДПЧ), Международният пакт за граждански и политически права (МПГПП), Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (КПРД) и Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ). По-конкретно, чл. 1 от ВДПЧ гласи, че „Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.“ Чл. 26 от МПГПП гласи, че: „законът трябва да забранява всякаква дискриминация“. Чл. 4 от КПРД изисква от страните по конвенцията: „да обявяват за престъпление, наказуемо от закона [...] всички актове на насилие [...] против която и да е раса или група лица от друг цвят или етнически произход.“ Комитетът за премахване на расовата дискриминация, който наблюдава прилагането на конвенцията, е издал препоръки и за България, като последните са от 2017 г.²⁶

И накрая, чл. 14 от ЕКПЧ гласи, че:

„Упражняването на правата и свободите, предвидени в тази конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.“

26 Вж.: “Заклучителни бележки по обединения двадесети и двадесет и първи периодичен доклад на България”, Комитет за премахване на расовата дискриминация, 31 май 2017 г., http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD/C/BGR/CO/20-22&Lang=En.

Като контролен орган на конвенцията Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността ЕКРН е издала препоръки и за България, като последните са от 2014 г.²⁷

Като държава членка на Европейския съюз България е обвързана и от разпоредбите на Рамково решение 2008/913/ПВР на Съвета от 28 ноември 2008 година относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия посредством наказателното право (по-нататък наричано „Рамково решение на ЕС от 2008 г.“).²⁸

Ангажменти по линия на ОССЕ относно престъпленията от омраза

Ангажиментите по-долу са взети от Решение № 9 от 2009 г. на Съвета на министрите на ОССЕ относно борбата срещу престъпленията от омраза, което призовава страните членки на ОССЕ да:²⁹

1. Събират, поддържат и обнародват достоверни данни и достатъчно подробни статистически данни за престъпленията от омраза и насилствените прояви на нетолерантност [...];
2. Приемат при необходимост конкретно и целенасочено законодателство за борба срещу престъпленията от омраза [...];
3. Приемат подходящи мерки за насърчаване на жертвите да съобщават за престъпленията от омраза отчитайки, че нежеланието да се прави това пречи на държавите да разработят ефективни политики. В тази връзка да проучат, като допълващи мерки, методи за улесняване на приноса на гражданското общество в борбата срещу престъпленията от омраза;
4. Въвеждане или доразвитие на дейности по професионална подготов-

27 Съвет на Европа: Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРН), Доклад на ЕКРН за България (пети мониторингов цикъл), 16 септември 2014 г. CRI(2014)36, <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Bulgaria/BGR-CbC-V-2014-036-ENG.pdf>.

28 Съвет на Европейския съюз, Рамково решение 2008/913/ПВР на Съвета от 28 ноември 2008 година, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008F0913>.

29 Решение № 9 на Съвета на министрите на ОССЕ относно борбата срещу престъпленията от омраза, Атина, 2 декември 2009 г., <https://www.osce.org/cio/40695>.

ка и изграждане на капацитет за служителите на правоприлагащите органи, прокуратурата и съдебната система, които се борят срещу престъпленията от омраза;

5. В сътрудничество със съответните фактори да проучват начините за предоставяне на жертвите на престъпления от омраза на достъп до консултативна, правна и консулска помощ, както и реален достъп до правосъдие;
6. Без отлагане да разследват престъпленията от омраза и да осигуряват мотивите на лицата, осъдени за престъпления от омраза, да бъдат окачествени и публично осъдени от компетентните органи и от политическото ръководство;
7. Осигуряват сътрудничество, когато е оправдано, на национално и международно равнище, в т.ч. със съответните международни органи и между полицейските служби, за борба с насилствената организирана престъпност от омраза;
8. Провеждат разяснителни и образователни програми, по-конкретно с участието на правоприлагащите органи, насочени към обществеността и сдруженията на гражданското общество, които подпомагат жертвите на престъпления от омраза.

Осмисляне на принципите, на които се основават решенията на Европейския съд по правата на човека във връзка с дискриминационното насилие

Въз основа на чл. 14 (Забрана на дискриминацията), чл. 2 (Право на живот), чл. 3 (Забрана на изтезанията) от ЕКПЧ, Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) е разработил, в своята практика, някои принципи, които са обвързващи за всички ратифициращи страни.

Обвързващото действие на решенията на ЕСПЧ означава, че принципите на тези решения трябва да бъдат спазвани от ратифициращите страни, когато прилагат националното законодателство.

В параграфите по-долу се съдържат извадки от решенията на ЕСПЧ във връзка с дискриминационното насилие и как то трябва да бъде третирано от държавата.

Задължение за предприемане на всички оправдаи стъпки за разкриване на расистки мотиви

По дело Ангелова и Илиев срещу България ЕСПЧ постановява, че:

„При разследването на насилствени действия държавните органи имат допълнителното задължение да предприемат всички обосновани мерки, за да разкрият каквато и да била расистка подбуда и да установят дали е възможно етническа омраза или предразсъдък да са изиграли роля в събитията. Ако не направят това и приравнят насилие и бруталност по расистки подбуди на случаи, които не са свързани с расизъм, значи си затварят очите за специфичния характер на действия, които са особено пагубни за основните права.“³⁰

ЕСПЧ е постановил, че горното е вярно за всички престъпления, мотивирани от предубеденост, в т.ч. за случаите, когато те са извършени поради анти-религиозни,³¹ хомофобски,³² расови или политически мотиви,³³ както и в случаите когато частни лица нарушават ЕКПЧ.

Отсъствие на необходимост от специални разпоредби за престъпленията от омраза, за да бъдат същите разследвани и преследвани

По дело Ангелова и Илиев срещу България, ЕСПЧ постановява също, че не е необходимо националното законодателство да съдържа специални разпоредби за престъпленията от омраза, за да могат държавите да разследват и преследват същите:

„По въпроса дали правната система на държавата-ответник е предоставила подходяща защита срещу престъпленията по расови подбуди, Съдът отбелязва, че тя не е криминализирала отделно убийствата или тежките телесни увреждания по расистки подбуди (чл.чл. 115-135 от Наказателния кодекс), нито пък че съдържа изрични разпоредби за по-тежко наказание за такива престъпления, ако те са извършени на расова основа (чл. 116 и чл. 131 от Наказателния кодекс). Съдът счита обаче, че могат да бъдат използвани също и други средства за постигане на желаните резултат за наказване

30 *Ангелова и Илиев срещу България*, жалба до ЕСПЧ № 55523/00, т. 15, 26 юли 2007 г.

31 *Миланович срещу Сърбия*, жалба до ЕСПЧ № 44614/07, 14 декември 2010 г.

32 *Идентоба и др. срещу Грузия*, жалба до ЕСПЧ № 73235/12, т. 67, 12 май 2015 г.

33 *Вирабаян срещу Армения*, жалба до ЕСПЧ № 40094/05, т.т. 218 и 219, 2 октомври 2012 г.

на извършители, които имат расистки подбуди. Той отбелязва в това отношение, че в националното законодателство съществува възможността за налагане на по-строга присъда, в зависимост *между другото* от мотива на правонарушителя (виж т. 63 по-горе).³⁴

Задължение за вземане под внимание на признаците за предубеденост

ЕСПЧ постановява също, че държавните органи са длъжни да разследват признаците за предубеденост („подозрителни факти, които могат да сочат насилие от расистки подбуди“), както в дело *Начова и др. срещу България*:

„[...] Когато има съмнение, че расистко отношение е предизвикало акт на насилие е особено важно официалното разследване да бъде проведено енергично и безпристрастно, като се има предвид необходимостта от непрекъснато осъждане в обществото на расовия и етнически расизъм и поддържане на вярата на малцинствата, че държавните власти могат да ги защитят от расистки заплахи с насилие.“³⁵

Съдът отбелязва също, че доказването на расистки подбуди често ще бъде много трудно на практика:

„Задължението на държавата-ответник да разследва възможния расистки оттенък на даден насилствен акт е задължение за полагане на всички възможни усилия и не е абсолютно [...]. Държавните органи трябва да направят необходимото при дадените обстоятелства, за да съберат и обезпечат доказателствата, изследват всички практически средства за разкриване на истината и постановят напълно обосновани, безпристрастни и обективни решения, без да пропускат подозрителни обстоятелства, които биха могли да бъдат показателни за наличие на насилие, предизвикано от расизъм. В този случай определени факти, които би следвало да привлекат вниманието на държавните органи, да ги накарат да бъдат особено бдителни и да разследват възможни расистки подбуди, не са били проучени.“³⁶

По-конкретно Съдът подчертава „непропорционалната и ненужна“ употреба на сила и използването на „расистки словесни обиди“.³⁷

34 *Ангелова и Илиев срещу България*, жалба до ЕСПЧ № 55523/00, т. 104, 26 юли 2007 г.

35 *Начова и др. срещу България*, жалби до ЕСПЧ №№ 43577/98 и 43579/98, т. 157, 6 юли 2005 г.

36 Пак там, т.т. 159 и 160.

37 Пак там, т.т. 160 и 162.

Задължение за отцепа на информацията без предубеждение

В дело *Стойка срещу Румъния* ЕСПЧ установява, че румънските власти не са направили всичко в техните възможности, за да разследват възможните расистки подбуди в този случай. ЕСПЧ отбелязва, че „само селяните, предимно роми, са сметнати за предубедени в техните заявления в хода на наказателните разследвания, докато заявленията на полицейските служители са отразени в аргументацията и заключението на военния прокурор“.³⁸ Нещо повече „прокурорът не е взел никакво отношение по бележките от доклада на полицията в Сучава, в който твърдяното агресивно поведение на селяните се описва като „направо циганско“, макар подобни бележки да са безспорно проява на стереотипно мислене.“³⁹

Извършителите могат да имат смесени мотиви

Делото *Балаж срещу Унгария* е във връзка със сбиване пред заведение между двама мъже. Унгарският съд е сметнал, че расистки подбуди не са установени „по безспорен и несъмнен начин“, че е било невъзможно да се определи как точно е започнало сбиването и предвид някои елементи, може да е имало и други мотиви, отделно от расовата омраза. В решението си ЕСПЧ пояснява, че:

„Не само действия, които се основават единствено на даден признак на жертвата, могат да се класифицират като престъпления от омраза. Според Съда извършителите може да имат смесени мотиви и да са повлияни от ситуационни фактори в същата или в по-голяма степен, отколкото от предубеденото им отношение към групата, към която принадлежи жертвата.“⁴⁰

Престъпления от омраза по асоциация

Делото *Шкорянец срещу Хърватия* е във връзка с нападение срещу мъж от ромски произход и съпругата му, която не е от ромски произход. Хърватският съд разглежда расистки подбуди за нападението само срещу мъжа, но не и за случая на съпругата му. В решението си ЕСПЧ пояснява, че:

„[Съгласно конвенцията задължението на властите да търсят възможна връзка между расистки нагласи и даден акт на насилие важи не само при актове на насилие, основани на реално или предполагаемо лично положение

38 *Стойка срещу Румъния*, жалба до ЕСПЧ № 42722/02, т. 121, 4 юни 2008 г.

39 Пак там, т. 122.

40 *Балаж срещу Унгария*, жалба до ЕСПЧ № 15529/12, т. 70, 14 март 2016 г.

ние или статус на жертвата, но и по отношение на реалната или предполагаемата връзка или сдружаване с друго лице, което реално има или се предполага, че има конкретен статут или защитен признак [...]. И наистина, някои лица стават жертва на престъпления от омраза не защото имат определен признак, а поради връзката си с друго лице, което реално има или се предполага, че има съответния признак. Тази връзка може да бъде под формата на членство или участие на жертвата в дадена група или на реална или предполагаема връзка на жертвата с член на дадена група - например чрез лична връзка, приятелство или брак.⁴¹

Осмисляне на необходимостта от специална закрила на жертвите на престъпления от омраза

Жертвите на престъпления от омраза имат специфични нужди. Техните специфични нужди от закрила са признати от Директива 2012/29/ЕС на Европейския съюз за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления.⁴² Директивата въвежда задължение за държавните органи да оценяват индивидуално нуждите на всяка жертва на престъпление и да я насочват към друго лице, което може да окаже необходимата подкрепа съобразно тези нужди – държавна или неправителствена организация. Директивата също конкретно определя жертвите на престъпления от омраза като особено уязвими и посочва, че те имат право на *специализирана подкрепа и специални мерки за защита*.⁴³

Полицейските служители и прокурорите трябва да приемат сериозно разказаното от жертвите на престъпления от омраза и да ги подкрепят, като ги изслушват внимателно и се отнасят към тях с уважение. Пропуск да бъде приет

41 *Шкорянец срещу Хърватия*, жалба до ЕСПЧ № 25536/14, т. 66, 28 март 2017 г.

42 ДИРЕКТИВА 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>.

43 Тези условия могат да означават например осигуряване на подслон или друго подходящо временно настаняване на жертвата, която се нуждае от сигурно място; целева и интегрирана подкрепа за жертвите със специфични нужди, в т.ч. подкрепа при претърпяна травма, както и консултации; при разследването: разпитите да се провеждат в подходящи офиси от обучен професионалист и от същия пол, в някои случаи; и в хода на процеса: използване на технически средства за избягване на контакт с извършителя или обществеността, изслушване дистанционно или в закрито заседание, въздържане от въпроси за личния живот или без връзка с престъплението.

сериозно разказът на жертва на престъпление от омраза може да доведе до вторично виктимизиране. Жертвите на престъпления от омраза имат потребност преживяното от тях да бъде установено и потвърдено от служителите на наказателното правосъдие. Важно е да се признае, че те са станали жертва на престъпление и, дори по-важно, сериозно да бъдат разследвани възможните подбуди от предубеденост.

Жертвите на престъпления от омраза може също да се нуждаят от спешна подкрепа за обезпечаване на тяхната сигурност, безопасност и материални потребности, тъй като техните социални мрежи и семейства можа да не са в състояние да окажат такава подкрепа .

Някои жертви на престъпления от омраза имат специфични нужди в зависимост от принадлежността им към конкретна група. Нуждата от защита на личния живот може да бъде много остра за жертви на престъпления от омраза от общността на ЛГБТ (напр. те може да не искат да разкрият сексуалната си ориентация пред своето семейство). Някои жертви на престъпления от омраза може да се сблъскват с езикова бариера, като пристигналите наскоро мигранти, докато лицата с увреждания могат да имат нужди във връзка с достъпна среда.

Един от най-добрите начини да се осигури, че нуждите на жертвите на престъпления от омраза ще бъдат посрещнати, е да се прилага индивидуален подход към оценката на нуждите им. Това ще помогне да бъдат определени съответните мерки за подкрепа, от които се нуждае всяка от жертвите.⁴⁴

Осмисляне на международните задължения: кратка учебна методология

Стъпка 1: Запознайте участниците с международните актове и задължения за зачитане на правата на човека във връзка с престъпленията от омраза.

Стъпка 2: Поискайте от участниците да обсъдят извадки от решенията на Европейския съд по правата на човека и да определят принципите относно правата на човека, които са отразени в извадките.

⁴⁴ Вж. колекцията от национални мерки за транспониране за България на адрес: <http://eur-lex.europa.eu/>.

10. ОСМИСЛЯНЕ НА НАЦИОНАЛНОТО ПРАВО: КАК ДА БЪДАТ ПРЕСЛЕДВАНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Осмисляне на разпоредбите относно престъпленията от омраза

Разпоредбите относно престъпленията от омраза твърде често са разпръснати из наказателния кодекс на страната, в който може да няма отделна глава, посветена на престъпленията от омраза. Разпоредбите относно престъпленията от омраза могат да бъдат в различна форма и в повечето наказателни кодекси са съчетани няколко вида такива разпоредби.

Престъпленията от омраза понякога са предвидени в наказателния кодекс като **самостоятелни престъпления**, при което мотивацията от предубеденост е елемент от състава на престъплението. Пример за това може да бъде наказателна разпоредба относно “убийство по расистки подбуди”.

Друг тип разпоредби, отнасящи се до престъпленията от омраза са тези, които водят до увеличаване на наказателната отговорност спрямо тази за общия състав на престъплението. Те могат да бъдат под формата на конкретни норми или генерални (общи) норми.

Конкретните разпоредби, увеличават предвиденото наказание, установено в основния състав на престъплението и въвеждат като допълнителен квалифициращ белег мотивацията, основана на предубеденост, ако престъплението е извършено например поради действителния или предполагаем различен цвят на кожата, етнически произход, полова идентичност, националност, раса, религия, пол или сексуална ориентация на жертвата или заради наличието на увреждане.

Общите (генерални) разпоредби са валидни за всички престъпления, предвидени в наказателния закон. Те изрично предвиждат увеличена санкция, ако деянието е извършено с основан на предубеденост мотив.

Държавите могат също да използват генерални разпоредби относно определяне на наказанието, за да адресират основаните на предубеденост мотиви на извършителя и за да осигурят пропорционално наказване на престъпленията от омраза. Подобни разпоредби изискват мотивите да бъдат обсъдени, за да се определи, дали по-тежко наказание следва да бъде наложено при индивидуализацията поради отношението (израз на предубеждение) на дееца или други релевантни при индивидуализацията обстоятелства. Мотивите (основани на предубеждение) или другите фактори трябва да бъдат представени на съда с обвинителния акт.

Осмисляне на непълнотите в националното законодателство

Евентуалните непълноти в законодателството на дадена страна относно престъпленията от омраза често са свързани с различни области на системата на наказателното правосъдие. Поради това е полезно да бъдат зададени следните въпроси, за да бъдат определени подобни непълноти:

- Кои защитени признаци са обхванати от законодателството?
- Кои видове престъпления не могат да бъдат извършени с мотивация от предубеденост?
- Защищава ли законодателството против престъпления от омраза по асоциация?
- Отчита ли законодателството, че престъпленията от омраза могат да бъдат със смесени мотиви?
- Изисква ли законодателството доказване на омразата на извършителя или достатъчен ли е изборът на обекта по защитени признаци за да бъде квалифицирано деянието като престъпление от омраза?

Затруднения в законодателството понякога могат да възникнат от тълкуването и прилагането на закона. Липсата на яснота или общо разбиране за значението на някои схващания може да доведе до затруднения в прилагането на разпоредбите относно престъпленията от омраза. Какво например означават думите хулиганство, расизъм, ксенофобия, етнически произход, религия и политически убеждения в един правен контекст? За да се прилага правилно законът трябва да се разбира пълното значение на тези термини.

Разпоредбите относно престъпленията от омраза в българското право⁴⁵

Българските закони относно престъпленията от омраза са съчетание от конкретни разпоредби за увеличаване на наказателната отговорност и [текстовете за] основни престъпления, както са определени в Наказателния кодекс.⁴⁶

Корети разпоредби за увеличаване на наказателната отговорност

- Чл. 116, т. 11 предвижда увеличаване на наказателната отговорност за престъплението „убийство [...] извършено по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди“.
- Чл. 131, т. 12 предвижда увеличаване на наказателната отговорност за престъплението „причиняване на телесна повреда [...] по хулигански, расистки или ксенофобски подбуди“.

Чл. 116, т.11 и чл. 131, т.12 са насочени към мотивите на извършителя като елемент от субективната страна на престъплението, а не към принадлежността на жертвата към уязвима група и това е правилният подход. Изборът на обекта е достатъчен за доказване на престъпление, мотивирано от предубеденост и поради това съставляващо престъпление от омраза дори и при инциденти, в които извършителят има погрешна представа за признаците на жертвата. Обаче чл. 116, т.11 и чл. 131, т.12 покриват само два конкретни вида престъпление и списъкът на защитените признаци не е пълен.

Някои от участниците бяха твърде склонни да използват хулигански подбуди в случаите на престъпления от омраза, просто защото са по-лесни за доказване. Участниците също не бяха склонни да третират хулиганския мотив наравно с расизма и ксенофобията, тъй като това би могло да попречи на прокуратурата и съдиите да преценят мотивацията от предубеденост на дадено престъпление, при което вече има доказателства за хулиганския мотив.

Обучителите следва да обясняват разликите в значенията на всяко от „хулигански, расистки или ксенофобски подбуди“, за да могат участниците

45 За анализ на разпоредбите относно престъпленията от омраза в българското право вж. становището на БДИПЧ от 2018 г. на адрес: <http://www.legislationline.org/countries/country/39>.

46 Следните извадки са взети от превода на английски език на българския Наказателен кодекс, вж.: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/7578/file/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf.

правилно да осмислят и прилагат закона. В този момент би било полезно да се цитират докладите в отговор на решенията на ЕСПЧ и Методическите насоки за прокурорите за работата по престъпленията с дискриминационни мотиви, с които се дават основни препоръки за прилагането на закона.

Разпоредби по същество:

- Чл. 162 ал. 2 определя следното като основно престъпление: „Който употреби насилие срещу друго или повреди имота му поради неговата раса, народност, етническа принадлежност, религия или политически убеждения.“
- Чл. 163 ал. 1 определя следното като основно престъпление: „Лицата, които участват в тълпа, събрана за нападение на групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с националната, етническата или расовата им принадлежност.“
- Чл. 165 ал. 3 определя като основни престъпления „деянията по чл. 163, извършени против групи от населението, отделни граждани или техни имоти във връзка с религиозната им принадлежност.“
- Чл. 164 ал. 2 определя следното като основно престъпление „Който оскверни, унищожи или повреди религиозен храм, молитвен дом, светилище или прилежаща към тях сграда, техни символи или надгробни паметници.“

Чл. 162, ал. 2 и чл. 163, ал. 1 са насочени към самоличността на жертвата, поради което става необходимо да се докаже принадлежността на жертвата към определена група, за бъде квалифицирано престъплението като престъпление от омраза. Обаче изборът на обекта изглежда достатъчен за доказване на мотива, тъй като не е необходимо да се доказва омраза. Текстовете не покриват изрично престъпленията от омраза по асоциация и списъкът на защитените признаци не е пълен.

Участниците се съгласяват, че престъпленията от омраза по асоциация не са покрити от чл. 162, ал.2 и чл. 163, ал.1 и че тези разпоредби ще трябва да бъдат тълкувани в съответствие с решенията на ЕСПЧ.

Обща разпоредба:

Българският Наказателен кодекс съдържа също **обща разпоредба**, че съдът ще прецени мотивите за извършването на престъпление:

- Чл. 54, ал. 1: „Съдът определя наказанието в пределите, предвидени от закона за извършеното престъпление, като се ръководи от разпоредбите на общата част на този кодекс и като взема предвид: степента на обществе-

ната опасност на деянието и дееца, подбудите за извършване на деянието и другите смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства.“

Някои полицейски служители и прокурори се съгласиха, че чл. 54 трябва да се използва за увеличаване на санкциите за хомофобски престъпления, докато според други това не е възможно, тъй като Наказателният кодекс не предвижда изрично такова увеличаване. Трети предположиха, че ксенонофобските подбуди, упоменати в Кодекса, трябва да бъдат приложени и към актовете, мотивирани от хомофобия.

Посланието, предадено от учителите беше, че всички случаи, при които има повече от един признак за предубеденост, следва да бъдат разследвани възможно най-пълно. Съгласно международните задължения, отсъствието на национална разпоредба не е оправдание за ефикасно разследване от властите. В случаите, когато защитените признаци не са изрично упоменати в Наказателният кодекс, полицията остава длъжна да събере информация за възможна мотивация от предубеденост. След това прокурорът следва да включи тази информация в обвинителния акт и да поиска увеличено наказание поради сериозността на деянието престъпление от омраза и нагласите на обществото като цяло.

Разпоредби относно речта на омразата:

- С чл. 162, ал. 1 се определя санкцията за „[] който чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин проповядва или подбужда към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност.“
- С чл. 164, ал. 1 се определя санкцията за „[] който проповядва или подбужда към дискриминация, насилие или омраза на религиозна основа чрез слово, печат или други средства за масова информация, чрез електронни информационни системи или по друг начин.“

Осмисляне как да бъдат преодолените законодателните непълноти в практиката

Както е посочено от Европейския съд по правата на човека, не са необходими изрични разпоредби за престъпленията от омраза, за да бъдат задълбочено разследвани и преследвани тези престъпления. Съдът отбелязва, че в законодателството има предвидени други средства за увеличаване на наказанието, когато престъпление бъде извършено поради нечий предполагаеми признаци.

В този смисъл едно от решенията, което се прилага в много страни, е да разработването на указания как да бъдат преследвани престъпленията от омраза. През 2013 г. Върховната касационна прокуратура на Р България разработи набор от методически насоки за прокурори, работещи по наказателни дела с дискриминационен елемент. Насоките не представляват задължителен акт на методическо ръководство, но са предназначени да служат като общи препоръки и справочни материали при разследване на такива случаи и да бъдат ползвани от прокурорите и всички професионалисти в областта на разкриването и разследването на престъпления, работещи под прокурорски надзор. Те са една добра основа за правилно установяване и разграничаване на престъпленията от омраза от „обикновените“ престъпления и престъпленията срещу човечеството. Освен това, в насоките се поясняват съответните признаци за предубеденост, описват се ситуации със смесени мотиви и се описват някои от пречките пред разследването на престъпленията от омраза.

Съображенията в насоките за престъпленията от „хулигански“ подбуди са особено ценни. Те обясняват, че хулиганската подбуда е брутално нарушение на обществения ред, а не нападение срещу конкретно лице или общност. Съответно не би било подходящо да се третира нападение срещу лице поради неговата/нейната раса като хулиганство, тъй като това безспорно трябва да се квалифицира като расистко нападение. В насоките се признава, че може да има случаи при които лице напада друго лице поради негов/неин защитен признак в процеса на извършване на акт по хулигански подбуди. Обаче в насоките се призовава тези случаи да се разглеждат в тяхната цялост, в т.ч. и отрицателното им въздействие върху обществото.

Друг ценен момент от насоките е, че в тях се разширява списъкът от защитени признаци, предвидени с Наказателния кодекс. Докато Наказателният кодекс изброява осем защитени признака, в указанията се казва, че в Закона за защита от дискриминация има още 11 защитени признака, за които следва да има правна защита. Макар тези признаци (които включват образователен статус и имуществено положение) да не попадат под определението за „основни“ признаци, представени по-горе, полезно е да се възприеме такъв широк подход при разследване на възможната мотивация от предубеденост. Освен това в насоките се посочва, че когато бъдат атакувани всички тези защитени признаци, следва да бъде наложени увеличено наказание, в съответствие с разпоредбите за определяне на наказанието от чл. 54 от Наказателния кодекс.

11. РЕШАВАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛНИ КАЗУСИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ОТ ОМРАЗА: УСТАНОВЯВАНЕ, РАЗСЛЕДВАНЕ И ПРЕСЛЕДВАНЕ

Практическо обучение по установяване, разследване и преследване на престъпления от омраза

За да подобрят познанията си по тези въпроси полицейските служители и прокурорите следва да провеждат практическо обучение по установяване, разследване и преследване на престъпления от омраза чрез работа по казуси.⁴⁷

Тези казуси следва да са съсредоточени върху способността на полицейските служители и прокурорите да установяват признаците на предубеденост. Те следва да развиват и способността им да провеждат допълнителни разследвания с цел разкриване на мотивация от предубеденост, напр. за вземане на решение какви други следствени действия следва да бъдат разпоредени. Казусите могат да помогнат и в обучението на прокурорите как да квалифицират и повдигат обвинения при възможни случаи на престъпления от омраза.

В идеалния случай, полицейските служители и прокурорите следва да работят с примери от реалния живот за престъпления от омраза от миналото или най-малкото с казуси с възможни сценарии, които са свързани със ситуацията в дадена страна. Казусите следва също да позволяват оценка как участниците се справят с непълнотите в законодателството.

Казусите от Приложение 2 от този наръчник могат да се използват за практическо обучение по установяване, разследване и преследване на престъпления от омраза. Първият случай е безспорен пример за престъпление от расистки подбуди. Той може да се използва основно за проверка на способността на участниците да установяват признаци за предубеденост, като отговарят на въпроси от типа: „Непредизвикано ли е нападението?“, „Непропорционално

⁴⁷ Вж. например казусите за престъпления от омраза, включени в Приложение 2.

ли е насилието?“ „Било ли е извършено от група, известна с расистката си идеология в квартал, населен от представители на общност, притежаващи защитени характеристики?“ и „Извършителите и жертвите от различни етнически групи ли са?“ Примерът може да бъде използван и за да се види дали участниците могат правилно да прилагат конкретните разпоредби за увеличаване на наказателната отговорност.

Във втория пример жертвата се разглежда като спадаща към група, която е набелязана като обект. Основната цел на примера е да бъдат насърчени участниците да оценят по-широкия контекст на престъплението от омраза (напр. предишни инциденти, мотивирани от предубеденост срещу набелязаната група) и да помислят за актуалността на мотивите на извършителите в светлината на връзката на жертвата с набелязаната група.

Третият пример представя престъпление от омраза по асоциация, в което извършителят действа от смесени мотиви. Примерът показва как престъпление от омраза може да споходи всекиго, независимо от раса и етнически произход и да даде възможност на участниците да разсъждават върху понятията за престъпление от омраза по асоциация и смесени мотиви.

Четвъртият случай е пример за защитена група, която не е обхваната от българското законодателство. Примерът може да се използва за проверка на способността на участниците да обосноват мотивите на извършителя и да обсъдят как общите мотиви могат да бъдат приложени в обвинителния акт.

Решаване на потенциални казуси на престъпления от омраза: кратка учебна методология

Стъпка 1: Сформируйте под-групи от по четири или пет участника.

Стъпка 2: Поискайте от групите да обсъдят някой от казусите от Приложение 2 и да отговорят на въпроси и да представят изводите си на останалата част от групата.

12. КОНКРЕТНИ ПРЕЧКИ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВОТО МЕЖДУ ПОЛИЦИЯ И ПРОКУРАТУРА

Подобряване на сътрудничеството между полиция и прокуратура

Осмисляне на техическите пречки

Макар полицейските служители и прокурорите редовно да сътрудничат относително много и различни престъпления, особеното естество на престъпленията от омраза изисква по-добро познаване на професионалните нужди и процедури на другата организация.

Както вече беше посочено, контекстът на дадено престъпление може да бъде от ключово значение за разкриване на потенциално престъпление от омраза. При разследването и преследването на престъпленията от омраза полицията следва да вземе предвид по-широкият контекст на престъплението и да го представи цялостно на прокуратурата. Тъй като инструментариумът на полицията и прокуратурата е насочен срещу престъпността, може да бъде трудно да се възприеме по-широкият контекст. Полицейските служители и прокурорите може да не разполагат с нужните средства за отразяване на елементите на контекста на дадено престъпление в криминалното досие или в другите използвани от тях бази данни.

Да си представим, например, сценарий при който се води сложен политически дебат за възможно изграждане на нова джамия в град. Ако мюсюлманка със

забрадка бъде нападната, актуалният дебат за джамията ще бъде ли отбелязан в криминалното досие и тази информация има ли значение на прокуратурата? При друг сценарий, в едно село се провежда демонстрация срещу ромите и същата нощ в съседно село се случва опит за палеж срещу роми. Демонстрацията ще бъде ли отразена при регистрирането на престъплението или в делотои тази информация има ли значение на прокуратурата? Полицейските служители понякога прилагат тесен подход при проучването на престъпления и нямат адекватни средства да записват престъпления, мотивирани от предубеденост; това трябва да бъде обсъдено от полицейските служители и прокурорите, за да бъдат те наясно с потребностите на всяка организация.

При друг сценарий, да си представим голяма проява като музикален фестивал в подкрепа на бежанци, който се провежда в по-голям град. Както беше отбелязано, престъпленията от омраза лесно ескалират и има възможност да се случат дребни по мащаб престъпления, които са свързани в някаква степен с тези прояви. Възможно е по тези престъпления да работят различни полицейски служби и звена на прокуратурата, дори и когато предприетите следствени действия са твърде подобни или съвпадат в някакъв момент. Как системата за наказателно правосъдие уведомява всички полицейски служители и прокурори за подобни инциденти, мотивирани от предубеденост и знаят ли те кой работи по всеки от случаите? Как полицейските служители и прокурорите осигуряват инцидентите, мотивирани от предубеденост, в миналото да бъдат взети предвид по време на разследването и преследването на подобни случаи? Липсата на комуникация и обмен на информация между полицейските служители и прокурорите, както и слабостите при отразяването на мотивацията от предубеденост на престъпленията, могат да станат пречка пред разследването и преследването на престъпленията от омраза. Подобни структурни пречки трябва да се разглеждат и отстраняват от полицейските служители и прокурорите.

Осмисляне на съществуващите процедури

Съществуват различни процедури по наказателния кодекс за улесняване на сътрудничеството между полицейските служители и прокурорите. В някои системи прокуратурата има ключова роля в насочването и контрола на разследването; в други разследването е изцяло в ръцете на полицията. Указанията на прокуратурата могат да бъдат незадължителни или задължителни. В някои страни има досъдебни производства, които определят конкретни срокове за предаването на досиетата от полицията на прокуратурата. В други

разследването следва да бъде приключено преди досието да може да бъде изпратено на прокуратурата. Важно е на полицията и прокуратурата да бъде дадено достатъчно време и възможност да обсъдят, разгледат и стигнат до общо разбиране за това как и кога да се прилагат тези процедури.

Ако съществуват конкретни процедури за престъпленията от омраза - в т.ч. стандартни оперативни процедури за полицията, конкретни указания за прокуратурата и специално определените органи в рамките на полицията и прокуратурата - всички те трябва да бъдат обсъдени и изцяло разбрани от полицейските служители и прокурорите.

Българският Наказателно-процесуален кодекс ⁴⁸ покрива тези въпроси.

Българският Наказателно-процесуален кодекс: процедури, свързани със сътрудничеството между полицията и прокуратурата.

Ръководство и надзор на прокурора върху разследването Чл. 196, ал. 1

При упражняване на ръководство и надзор прокурорът може да:

1. контролира непрекъснато хода на разследването, като проучва и проверява всички материали по делото;
2. дава указания по разследването;
3. участва при извършването или извършва действия по разследването;
4. отстранява разследващия орган, ако е допуснал нарушение на закона или не може да осигури правилното провеждане на разследването;
5. изнемва делото от един разследващ орган и го предава на друг;
6. възлага на съответните органи на МВР, на Държавна агенция "Национална сигурност" или на Агенция "Митници" извършването на отделни действия, свързани с разкриване на престъплението;
7. отменя по свой почин или по жалба на заинтересованите лица постановленията на разследващия орган.

48 Следните извадки са взети от превода на английски език на българския Наказателно-процесуален кодекс, вж.: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/7578/file/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf.

Задължителни указания на прокурора

Чл. 197

Писмените указания на прокурора до разследващия орган са задължителни и не подлежат на възражение.

Образуване на досъдебното производство

Чл. 212

- (1) Досъдебното производство се образува с постановление на прокурора.
- (2) Досъдебното производство се счита за образувано със съставянето на протокола за първото действие по разследването, когато се извършва оглед, включително освидетелстване, претърсване, изземване и разпит на свидетели, ако незабавното им извършване е единствената възможност за събиране и запазване на доказателства, както и когато се извършва обиск при условията и по реда на чл. 164.
- (3) Разследващият орган, извършил действието по ал. 2, уведомява прокурора незабавно, но не по-късно от 24 часа.

Действия преди предявяване на разследването

Чл. 226

- (1) Когато намери, че са извършени всички действия по разследването, необходими за разкриване на обективната истина, разследващият орган докладва делото на прокурора.
- (2) Прокурорът проверява дали разследването е проведено законосъобразно, обективно, всестранно и пълно.
- (3) Когато прокурорът установи, че при разследването е допуснато съществено нарушение на процесуалните правила или че не са събрани доказателствата, необходими за разкриване на обективната истина, или че се налага ново привличане, той сам извършва необходимите действия или указва на разследващия орган да ги извърши.

Изпращане на делото на прокурора

Чл. 235

След окончателното приключване на разследването разследващият орган незабавно изпраща с писмено мнение делото на прокурора и прилага: списък на лицата, които трябва да бъдат призовани в съдебното заседа-

ние; справка за взетата мярка за неотклонение, в която се посочва датата на задържането на обвиняемия, ако мярката е задържане под стража или домашен арест; справка за документите и веществените доказателствени материали; справка за направените разноси и справка за взетите мерки за обезпечение, както и справка за настаняването на децата в случаите по чл. 63, ал. 9.

Осмисляне на конкретните пречки пред сътрудничеството между полицията и прокуратурата: кратка учебна методология

Полицията и прокуратурата може да не са склонни да разгледат критично своите професионални практики. Поради това към тази тема е най-добре да се подходи чрез обсъждане на сценарии, тъй като това ще насърчи полицията и прокуратурата открито да обсъдят сегашните си практики и да преодолеят предизвикателствата.

Стъпка 1: Подгответе комплексни казуси, включващи по няколко инцидента и важни елементи на средата.⁴⁹

Стъпка 2: Поискайте от полицейските служители да изготвят най-малко по един доклад по тези дела, който трябва да се изпрати на прокуратура. Препоръчайте им да прегледат съответните процедури и включете срокове за дейностите им.

Стъпка 3: Поискайте от прокурорите да разгледат изготвените доклади и да ги обсъдят с полицейските служители.

Стъпка 4: Поискайте от прокурорите да изготвят указания за разследването на делата. Препоръчайте им да прегледат съответните процедури и поставете срокове за дейностите им.

Стъпка 5: Поискайте от полицейските служители да разгледат указанията и да ги обсъдят с прокурорите.

⁴⁹ Вж. комплексните казуси в Приложение 3.

Бележка: В някои случаи един по-гъвкав подход към това занятие може да даде по-добри резултати. Вместо да проследяват всяка стъпка, полицейските служители и прокурорите могат просто да обсъдят възможните трудности, с които биха се сблъскали и решенията, които биха приложили в разследването на сценария и след това да споделят резултатите от дискусиите с групата.

При пилотното обучение това занятие беше едно от най-трудните за провеждане. Според някои участници занятието е било ненужно, тъй като сътрудничеството между полиция и прокуратура е много добро. Други само прочетоха сценария и заявиха, че именно по този начин си сътрудничат в действителност. Обаче не е достатъчно полицейските служители и прокурорите да поддържат пряка комуникация; за да бъде сътрудничеството ефективно те трябва също да имат предвид реалните предизвикателства пред тях, в т.ч. по отношение на процедурните средства, които използват ежедневно за записване и проследяване на разследването.

След като участниците се заеха по същество с решаването на казусите занятията постигнаха целите на обучението, съдържащи се в тази глава. Вследствие на това участниците осмислиха по-добре техническите пречки и съществуващите процедури, свързани със сътрудничеството между полицейските служители и прокурорите.

Когато се провеждат подобни занятия с активно взаимодействие е важно участниците да бъдат изцяло ангажирани. Следва да се държи сметка и за времето от деня и занятието да не се провежда в неговия край, когато участниците ще са уморени. Нещо повече - организаторите следва да обмислят и състава на групите, за да се постигне възможно най-добра динамика между участниците. И накрая, организаторите следва да разполагат с истински процедурни документи (в т.ч. формуляри на полицията и прокуратурата), за да се осигури занятията да се отговарят на действителността.

Например, по време на последното пилотно занятие, учителите възприеха по-гъвкав подход, за да осигурят ползотворно включване на участниците. Вместо да разделят полицейските служители и прокурорите в отделни групи, те бяха събрани заедно за пряко обсъждане на трудностите, с които биха се сблъскали и решенията, които биха приложили при разследването на сложен случай.

13. ОБЩИ ПРЕЧКИ ПРЕД РАЗСЛЕДВАНЕТО И ПРЕСЛЕДВАНЕТО НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Осмисляне на пречките, които са свързани с жертвата

Отражение на престъплението върху жертвата

Както вече беше отбелязано, жертвите може да отричат извършените срещу тях престъпления. Те може да не са приели мисълта, че са станали обект на такива поради това, което те са или което олицетворяват. Жертвите също така понякога се самообвиняват за подобни престъпления и това може да ги възпре да съобщят за тях на полицията.

Недоверие и/или страх у жертвата от правоприлагащите органи

Може да се окаже, че жертвата или някой когото жертвата познава е имал в миналото отрицателен опит с полицията. Те може да се опасяват от вторична виктимизация или от предразсъдъци от полицията и затова да не съобщят за престъплението. Жертвите може да имат и други причини да се страхуват от полицията. Например, ако жертва на престъпление от омраза пребивава в страната незаконно, тя може да се опасява от депортиране, ако съобщи за престъплението. Твърде често жертвите не съобщават за престъпления защото смятат, че полицията няма да ги разследва.

Проучванията сочат, че нежеланието да се съобщава е едно от най-големите предизвикателства пред борбата срещу престъпленията от омраза. Смята се, че в Европейския съюз, съгласно Второто проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз, за около 80 процента от престъпленията от омраза така и не се съобщава на компетентните органи.⁵⁰

Осмисляне на пречките, свързани с полицията

Някои полицейски служители може да имат предразсъдъци. Други може да не разбират какво съставлява престъпление от омраза, защото не са преминали съответното обучение. Полицията може също така да не разполага с необходимите ресурси за цялостно записване или разследване на престъпленията от омраза, вследствие на което те може да не са приоритет за ръководството.

Осмисляне на пречките, свързани с прокурорите

Както и полицаите, някои прокурори може да имат предразсъдъци. И тук други може да не разбират какво представлява престъпление от омраза, защото не са преминали съответното обучение. В някои случаи прокурорите не получават пълни досиета от полицията. В други прокурорите нямат готовност или ресурси да търсят нови доказателства за мотивация от предубеденост, когато например вече има достатъчно доказателства за присъда. Както и при полицията, прокурорите може да не получават подкрепа от по-вишестоящите прокурори или други държавни служители, от които зависи пълноценното провеждане на разследването.

Осмисляне на пречките, свързани със съдиите

Способността на съдиите да гледат дела във връзка с престъпления от омраза също може да бъде повлияна от техните собствени предразсъдъци, отсъствието на обучение или ресурси. Те също изпитват може би най-големите трудности при прилагане на законодателство, в което няма яснота относно престъпленията от омраза. Нещо повече, ако наказателният кодекс на страната изисква много висок праг на доказване, може да бъде трудно да се докаже мотивацията от предубеденост и делата по престъпленията от омраза да бъдат решавани правилно.

50 Агенция на ЕС за основните права: Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз – Основни резултати <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/eumidis-ii-main-results>.

14. ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ПРЕЧКИТЕ ПРЕД РАЗСЛЕДВАНЕТО И ПРЕСЛЕДВАНЕТО НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА ОТ ОМРАЗА

Има много начини за преодоляване на пречките пред разследването и преследването на престъпленията от омраза. В някои страни има разработени добри практики за тази цел. Примерите от тази глава са взети от Испания и Нидерландия, както са били представени от международните обучители от тези две страни по време на учебните занятия.

Провеждане на обучение относно престъпленията от омраза за полицейски служители и прокурори

За решителен отговор от страна на наказателното правосъдие на престъпленията от омраза и за изпълнение на ангажиментите в ОССЕ за обучение по тези престъпления, от ключово значение е да се въведат или доразвият дейности по професионална подготовка и изграждане на капацитет за служителите от наказателното правосъдие на всички равнища.

През 2012 г. властите в Испания разработиха наръчник за обучение на органите по сигурността по установяване и регистрация на расистки и ксенофобски инциденти. Наръчникът отразява ангажираността на испанската държава на всички равнища да противодейства на престъпленията от омраза. Той е изготвен от представители на прокуратурата и Министерството на вътрешните работи и е одобрен от компетентните министерства, в т.ч. от Държавния секретар по сигурността на Министерството на вътрешните работи. В резултат на това финансираната от Европейския съюз публикация позволи успешно обучение на 165 полицейски служители като обучаващи, който след това споделиха знанията си с над 22 000 професионалисти от правоприлагащите органи.

Прилагане на политики при разследване и преследване на престъпления от омраза, въведени чрез актове на методическо ръководство или методически насоки

Както вече беше отбелязано, записването и разследването на престъпленията от омраза изисква специфични умения и знания. Признаците за предубеденост трябва да бъдат разпознати и записани, жертвите и свидетелите трябва да бъдат разпитани по уважителен начин и следва да се проведе допитване до представители на общността. Указанията за разследването или стандартните оперативни процедури могат да бъдат от голяма помощ за полицейските служители и следователите в тяхната работа. Същото важи и за указанията за преследване на престъпленията от омраза, а методическите насоки, разработени за прокурорите от България, са солидна основа за установяване и разграничаване на престъпленията от омраза от останалите престъпления. Както вече беше отбелязано, тези насоки ще помогнат на прокурорите да прилагат законодателството по-ефективно, за да бъдат престъпленията от омраза преследвани правилно.

В Испания Министерството на вътрешните работи е издало специален протокол за правоприлагащите ведомства за разследването и преследването на престъпленията от омраза. Документът разглежда начините за подобряване на сътрудничеството между полицията и прокуратурата и въвежда уеднаквени насоки за полицейските служби по установяването и преследването на престъпленията от омраза. Протоколът е също задължителна част от учебната програма за стажант полицейските служители.

В Нидерландия „Инструкцията относно дискриминацията“ съдържа обвързващи насоки за прокуратурата и полицията относно това как да се работи по делата във връзка с престъпленията от омраза. Инструкцията съдържа още указания за сътрудничеството на областно ниво, както и между прокуратура, полиция, органи за местно самоуправление и ведомства за борба с дискриминацията.

Назначаване на специализирани полицейски служители и прокурори

Полицаяте или прокурорите, специализирани в борбата с престъпленията от омраза, могат да помогнат за изграждане на капацитет в национален мащаб

чрез създаване на мрежа от местни експерти, както и помагайки и споделяйки опит с колеги, които работят по дела във връзка с престъпления от омраза.

През 2013 г. в Испания беше създадена национална мрежа от прокурори. Мрежата включва представители на областните прокуратури и представител на Главната прокуратура. Целите на мрежата са да гарантира единен подход в работата по дела във връзка с престъпленията от омраза и да събира данни и статистика. Мрежата се събира веднъж годишно, макар че при необходимост се провеждат заседания на областно равнище.

През 2001 г. в холандската полиция е създаден национален център по въпросите на многообразието. Центърът предоставя съдействие и съвети на полицията по въпросите на многообразието и има за цел да подобрява уменията и знанията свързани с разследването на престъпленията от омраза.

Създаване на съвместни работни групи от полицейски служители и прокурори

Редовните срещи между полицията и прокуратурата спомагат за подобряване на комуникацията между тях и за по-добро познаване на процедурите за работа на другата организация.

В някои региони на Нидерландия консултативни съвещания между полицейските служители и прокурорите относно престъпленията от омраза се провеждат на всеки шест до десет седмици. На тези съвещания се обсъждат станалите в последно време в региона инциденти или престъпления от омраза. Съвещанията се водят от прокурори, а организации на гражданското общество също са поканени да участват.

Засилено сътрудничество с организации на гражданското общество и лидери на общностите

Организациите на гражданското общество могат да бъдат много полезни при разследване на престъпленията от омраза по различни начини. По-конкретно, те могат да подават изходна информация за инцидентите от омраза, насоче-

ни срещу техните общности и да помогнат за по-пълно съобщаване за престъпленията от омраза, действайки като мост между жертвите и полицията. Някои организации на гражданското общество също предоставят подкрепа и съдействие на жертвите на престъпленията от омраза. Ангажирането с организациите на гражданското общество е важна част за успеха в борбата срещу престъпленията от омраза. Добра практика е да бъде назначено длъжностно лице за контакт, чрез което да се осъществява канал за връзка и да изгражда доверие между общностите и полицията.

В Нидерландия полицията прилага приобщаващ подход към разследването на престъпленията от омраза и се стреми да сътрудничи с широк кръг заинтересовани страни, включително организации на гражданското общество. Така например холандската полиция работи с организации на гражданското общество, които представляват интересите на различни общности, в т.ч. еврейската, мюсюлманската и ЛГБТ общност.

Полицията в Нидерландия също така насърчава използването на вътрешни мрежи. Например полицейската мрежа *Roze in Blauw* („Розово в синьо“) има за цел да помогне на тези, които са станали жертва на престъпления от омраза поради тяхната полова идентичност или сексуална ориентация, като ги насърчава да съобщават за престъпленията и да се допитват до полицията за съвет и съдействие.

В Испания протокол относно престъпленията от омраза предвижда въвеждането на „полицейски обществени посредници“. Тези специално назначени полицейски служители служат като канал за връзка между уязвимите групи и полицията, провеждайки периодични съвещания и давайки информация за работата на полицията.

В България някои представители от гражданското общество вече наблюдават престъпленията от омраза в страната. Главното мюфтийство и Българският хелзинкски комитет, например, предоставят информация за инцидентите от омраза на БДИПЧ. Други заинтересовани страни - като ВКБООН България, Комисията за защита от дискриминация и Националната мрежа на ромските юристи - също биха могли да бъдат включени в противодействието на престъпленията от омраза в България.

По-широка представеност сред полицейските служители и прокурорите

Формирането на състав на правоприлагащите органи, в който са представени всички основни групи на населението (като се спазват конкурсните процедури за базиран на оценка на способностите подбор на персонала), и който включва на равна основа мъжете и жените, би могло да бъде крачка напред към повишаване на доверието към тях от страна на уязвимите групи.

През 90-те години на миналия век холандската полиция се среща с членове на комисията, разследвала расовите бунтове в Брайтън, Обединеното кралство. Полицията е обезпокоена от приликите между обстоятелствата в Брайтън и тези, довели до бунтовете в холандски градове. Това насърчи полицията да развие програма за набиране на полицейски служители от етническите малцинства и да разработи първата си национална полицейска програма относно дискриминацията.

Регистриране на инцидентите от омраза и събиране на статистика за престъпленията от омраза

Записите за инцидентите от омраза може да помогнат за съставяне на пълната картина в даден казус във връзка с престъпление от омраза. Събирането на точна статистика за престъпленията от омраза може да бъде много полезно за оценка на мащабите на явлениято и също при разработване на политики за предотвратяване на престъпленията от омраза.

В Испания загрижеността за липсата на информация за елементите на контекста на потенциално престъпление от омраза води до създаване на нова област в системата на наказателното правосъдие - за регистрация на контекста на престъпленията. Тази контекстуална област позволява също да бъде отразена потенциална мотивация от предубеденост. Указанията за избора на контекстуалната област „мотивация от предубеденост“ отбелязват, че инцидентът следва да се регистрира като „мотивиран от предубеденост“, в случай че някои от участниците в разследването го прецени като такъв.

Признаване на жертвите на престъпления от омраза като особено уязвими

Както беше отбелязано, жертвите на престъпления от омраза може да са в уязвимо положение. Поради това е важно техните нужди да бъдат оценявани индивидуално и да им се помага да си осигурят подкрепата, от която имат нужда.

В Испания протоколът по престъпленията от омраза предвижда, че жертвите на престъпления от омраза трябва да бъдат зачитани като такива и третираны с уважение. Нещо повече - жертвите на престъпления от омраза имат право на защита, информация, подкрепа, помощ, съдействие и информация за състоянието на разследването - без никаква дискриминация. Протоколът също напомня, че жертвите на престъпления от омраза често пъти са особено уязвими, че правото им на личен живот трябва да се зачита и че те може да имат нужда от защита от отмъщение и че информацията, която им се дава, трябва да бъде ясна и разбираема.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Наръчникът дава ключова информация как да бъдат успешно обучени полицейските служители и прокурорите да разследват и преследват престъпленията от омраза. Той развива широк кръг принципи по организацията на обучението, в т.ч. по въпроси свързани с логистиката на мероприятиято и подбора на участниците и учителите. Той подробно разглежда различни аспекти на престъпленията от омраза и ги свързва с условията в България.

За да може документът да се прилага ефективно, от съществено значение е държавните власти да отделят необходимите ресурси за организиране на такива учебни прояви за служителите от наказателното правосъдие.

Предварителното планиране от организаторите на обучението ще спомогне за осигуряване принципите, съдържащи се в наръчника, да бъдат прилагани успешно. Организаторите следва внимателно да преценят кого да обучават, кога, как и кого да избират като обучители. Когато се планира учебно мероприятие организаторите следва също да помислят как ще контролират и оценяват успеха му и, ако е необходимо, трябва да са готови да коригират съответно подхода си.

Засилването на сътрудничеството и координацията с институциите, администрациите и министерствата също е от ключово значение за осигуряване успеха на такива учебни мероприятия и всички заинтересовани страни следва да участват в процеса на подготовка на подобни прояви, включително и организациите на гражданското общество.

Работата на полицейските служители и прокурорите във връзка с престъпленията от омраза и, в по-общ смисъл, прилагането на знанията и уменията, които те придобиват чрез обучението във връзка с тези престъпления - ще бъде много улеснена, ако на полицейските служители и прокурорите бъдат предоставени подходящи средства за изпълнение на тяхната работа. Точните форми за отразяване, базите данни за престъпността, насоките за разследване или преследване и разпоредбите относно престъпленията от омраза - всички те са от съществено значение за правилно разследване или преследване на престъпленията от омраза.

В заключение, политическата воля, подкрепа и ангажимент са от възлово значение за да може дадена страна ефективно да се пребори с престъпленията от омраза посредством подходящ отговор от страна на наказателното правосъдие.

БДИПЧ ще продължи да подпомага участващите държави за справяне с това предизвикателство.

Приложение 1:

ПРИМЕРЕН ДНЕВЕН РЕД

ДЕН 1

- 09.30 – 09.45 ч. **Въведение**
На занятието ще бъде дадена информация за общите и конкретните цели на учебните дейности
-
- 09.45 – 10.15 ч. **Запознаване с опита на общностите**
Ще бъдат разгледани изказвания на жертви и/или свидетели, за да се улесни обсъждането на мащабите на предубедеността и предразсъдъците в местните условия, с цел по-добро осмисляне от участниците на последиците на престъпленията от омраза.
-
- 10.15 – 11.15 ч. **Осмисляне на престъпленията от омраза и тяхното въздействие**
Ще бъдат проучени характеристиките на престъпленията от омраза с цел те да бъдат разграничени от „обикновените“ престъпления и други деяния, като речта на омразата и дискриминацията. На занятието ще бъдат разгледани и ролите на полицейските служители и прокурорите, както и защо е необходим подходящ отговор от страна на наказателното правосъдие. Ще бъдат прегледани също видеоматериали по случаи на престъпления от омраза, включително в контекста на България.
-
- 11.15 – 11.30 ч. *Пауза за кафе*
-
- 11.30 – 12.00 ч. **Международна и регионална правна рамка**
Занятието ще представи на участниците международните документи относно разследването, преследването и решенията по престъпленията от омраза, както е предвидено от ООН, ОССЕ и по-конкретно - от ЕСПЧ. На занятието ще бъдат разгледани дела относно престъпления от омраза на база различни защитени признаци.
-

12.00 – 12.30 ч.	<p>Установяване на потенциален случай на престъпление от омраза: признаци за предубеденост</p> <p>Занятието ще представи на участниците средствата за установяване на мотивация от предубеденост в потенциален случай на престъпление от омраза. Ще бъде отделено специално внимание на символите на омразата и значението на проучването на признаците за предубеденост в конкретния контекст на всеки случай.</p>
12.30 – 13.30 ч.	<i>Обедна почивка</i>
13.30 – 14.15 ч.	<p>Отговор и разследване</p> <p>На това занятие участниците ще разгледат процедурите за установяване и записване на информацията, намерена на мястото на престъпление от омраза. Ще бъдат обсъдени процедурите във връзка с първоначалните действия, правилната регистрация на относимите факти, работата с жертвите и свидетелите и наказателно-процесуалните изисквания.</p>
14.15 – 15.00 ч.	<p>Използване на българското право за преследване на престъпления от омраза</p> <p>Наред с другите аспекти ще бъдат разгледани националните разпоредби относно престъпленията от омраза и конкретните разпоредби за увеличаване на санкциите, защитените признаци, правната квалификация на престъплението, сделките за признаване на вина и статуса на жертвите.</p>
15.00 – 15.15 ч.	<i>Почивка</i>
15.15 – 16.00 ч.	<p>Показатели и доказателства за предубеденост</p> <p>На занятието внимателно ще бъдат разгледани изискваният праг за доказване в българската система на наказателно правосъдие и как да се докаже едно дело, как да се обосноват твърденията изложени в обвинителния акт и какво да се прави ако гледните точки на полиция и прокуратура се разминават.</p>
16.00 – 16.30 ч.	Изводи от Ден 1

ДЕН 2

09.30 – 09.45 ч.

Обобщение на първия ден

09.45 – 11.00 ч.

Казус 1: Признаци за предубеденост и доказателства за мотив: учебно занятие

Това занятие ще бъде за работа в група, при което участниците ще развият и приложат уменията си за установяване на потенциални случаи на престъпление от омраза и използването на доказателства при установяване на мотивация от предубеденост с цел намиране за виновен и осъждане. Обучителите ще дадат обратна информация за резултатите, показани от участниците.

11.00 – 11.15 ч.

Пауза за кафе

11.15 – 12.45 ч.

Казус 2: Признаци за предубеденост и доказателства за мотив: реална ситуация

Това занятие ще бъде по-сложно и ще отразява комплексна ситуация от действителността. Групите ще направят взаимно преглед на работата си и ще дадат бележки за пречките пред ефикасното разследване и преследване на престъпление от омраза.

12.45 – 13.45 ч.

Обедна почивка

13.45 – 14.45 ч.

Пречки пред преследването на престъпленията от омраза и как те да бъдат преодолени

На това занятие ще бъде представен цикълът на престъплението от омраза и всички потенциални пречки за успешното му разследване и преследване от различните заинтересовани страни. На него също ще бъдат разяснени задълженията на правоприлагащите органи за подкрепа на жертвите и ще бъдат обсъдени някои конкретни ситуации. Очертаването на пречките ще позволи на участниците да ги предвидят и преодолеят предварително.

14.45 – 15.00 ч.

Изводи и оценки

На това занятие ще бъдат обобщени въпросите, обсъдени по време на учебното мероприятие. Участниците ще попълнят също формуляр за оценка, което ще позволи да се даде анонимна оценка на мероприятияето и ще покаже къде може да се направят подобрения.

Приложение 2:

КАЗУСИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ОТ ОМРАЗА

Ограничение на отговорността: Тези казуси са предназначени за учебни цели. Молим отбележете, че някои от примерите по-долу съдържат оскърбителен език. Този език е необходимо да се включи, тъй като той може да се окаже значим елемент при разследването и преследването на потенциално престъпление от омраза.

Казус 1

Г.Д., български гражданин от турски произход, е брутално нападнат близо до дома си в София. Г.Д. и неговата партньорка, М., живеят в жилищен блок, в който са настанени много мигранти.

М. по-късно описва пред полицията какво се е случило докато тя е чакала Г.Д. да се върне от работа в деня на нападението: „Петима скинари влязоха в двора и започнаха да блъскат по вратите... Те бяха пияни и плашещи. Те бяха с бръснати глави и черни дрехи... Заклучих вратата отвътре... Те хванаха един арабин, който живееше в блока и се опитаха са го ударят с метален прът. За щастие, той успя да избяга. Хазиянът се намеси и ги попита защо нападат човека, а те извикаха: „Защо ги защитаваш? Те убиват българските девойки“.

След като петимата напускат блока М. тръгва да търси Г.Д. и го намира на улицата, облян в кръв. Полицията вече била пристигнала. Тя им каза, че според нея петимата са нападнали Г.Д., защото са го помислили за мигрант.

Г.Д. не помни почти нищо от нападението. Той свидетелства: „Прибирах се в къщи заедно с мой приятел, Емин, който е мароканец. Когато бяхме почти пред нас петима мъже с черни дрехи и татуировки по ръцете се приближиха към нас и ни обградиха. Един от тях каза: „Значи си арабин, да еба майката ти арабска!“ и удари приятеля ми с юмрук в лицето. Почти нищо друго не помня, защото същото лице след това ме удари с някакъв метален предмет по главата. Всичко стана толкова бързо“. Г.Д. понеса животозастрашаващи травми и остана в кома в продължение на няколко седмици. Една година след нападението, той все още има проблеми със здравето.

По-късно през деня са задържани трима заподозрени, които отвеждат полицията да арестува и останалите двама.

Моля отговорете на следните въпроси:

1. Извършено ли е престъпление от омраза? Кое е/са основното престъпление(я)?
2. Според вас, престъплението мотивирано ли е от предубеденост? Ако е така, избройте всички признаци за предубеденост.
3. Кои елементи от информацията липсват и какви други следствени действие ще разпоредите?

Казус 2

Даниел Р. е ръководител на Центъра за възраждане на еврейското наследство в град В. Центърът организира културни прояви, има театър и музей и сътрудничи с еврейските общности в България и в чужбина. Самият Даниел не е евреин, но е добре известен в града с работата си в Центъра.

От 2012 г. Даниел и Центърът са обект на антисемитска кампания, използваща плакати. През 2013 г. някой е изрисувал със спрей за боядисване върху колата на Даниел, докато тя е била паркирана пред къщата му, голяма звезда на Давид и думата „Евреин“. При два случая през същия месец на 2013 г. прозорците на Центъра са счупени с камъни, хвърлени от улицата, като на тях с маркер е била изрисувана свастика.

През юли 2014 г. някой хвърля „коктейл Молотов“ в колата на Даниел, която се запалва и изгаря напълно. Тогава заподозрян не е установен, макар свидетелите да са видели двама души да се отдалечават от колата тичешком, викайки или пеейки нещо. Даниел уведомява полицейските служители, че според него това е продължение на антисемитските нападения срещу него.

През август 2014 г., на демонстрация в подкрепа на Палестина, проведена във В., А.М. казва по високоговорител: „докато те [Израел] изгарят Газа, ние ще причиняваме същото на тях. А някои от тях живеят сред нас“.

Даниел научава за тези изявления и ги докладва на полицията, която извиква А.М. на разпит. Те също питат за бомбата, намерена до дома на Даниел. А.М. отрича всякаква връзка с бомбата и казва на полицейските служители, че те са „ционистки роби“. Полицията пуска А.М.

Моля отговорете на следните въпроси:

1. Извършено ли е престъпление от омраза? Кое е/са основното престъпление(я)?
2. Според вас, престъплението мотивирано ли е от предубеденост? Ако е така, избройте всички признаци за предубеденост.
3. Кои елементи от информацията липсват и какви други следствени действие ще разпоредите?

Казус 3

Симон, чернокожа френска гражданка на гости в София от Франция, където тя живее, чака автобуса с приятеля си Стоян от България. Когато автобусът пристига, пътник от него започва да гледа втренчено Симон през стъклото и да издава звуци, имитиращи маймуна. Когато вратите на автобуса се отворят мъжът слиза от него заедно с още двама мъже.

Тримата продължават да издават маймунски звуци по посока на Симон. Един от мъжете се изплюва върху дрехите на Симон и казва: „Къде е чернът да те пази?“ Стоян им казва да престанат и тримата мъже се нахвърлят върху него с юмруци и ритници, изтласквайки Симон настрана. Свидетелите казват, че мъжете крещат расистки обиди по време на нападението, използвайки думата „чернилка“ и „любовник на чернилка“ и също лозунга „България за българите!“

Симон се опитва да се свърже с полицията, но без успех. Около минута след нападението Стоян престава да се движи. Тримата нападатели вземат портфейл и мобилен телефон от дрехите му, както и телефона на Симон и избягват. Стоян е изоставен неподвижен на улицата.

Три дни по-късно Стоян умира от вътрешните наранявания, които са му нанесени в резултат на побоя.

Моля отговорете на следните въпроси:

1. Извършено ли е престъпление от омраза? Кое е/са основното престъпление(я)?
2. Според вас, престъплението мотивирано ли е от предубеденост? Ако е така, избройте всички признаци за предубеденост.
3. Кои елементи от информацията липсват и какви други следствени действие ще разпоредите?

Казус 4

За 15 юни е предвидено във вашия град да се проведе Марш за равенство, организиран от коалиция от организации на гражданското общество на ЛГБТ, известен като „Обединение Рейнбоу“. Това събитие се провежда ежегодно и, в миналото, е било обект на контрапротести от консервативни християнски и мюсюлмански групи. То също е било обект на насилствени нападения от екстремистки организации, които хвърлят камъни и бутилки по марша, провокират физическо противопоставяне с участниците и изгарят произведение на изкуството във вид на дъга. Говорейки по телевизията, известен политик заявява, че Маршът за равенство представлява „насърчаване на пропаганда на отклонения“ и призовава хората „да спрат проявата с всякакви средства“.

Маршът за равенство се провежда. В него участват около 500 поддръжници, под засилена охрана от части за борба с безредиците. Около 300 противници са били събрани на едно място по трасето на марша и са отделени от участниците от полицията. Сред контра-демонстрантите са религиозни групи, които носят табели и също така групи млади хора, които скандират хомофобски обиди. При един инцидент двама контра-демонстранти се сблъскват с участници в Марша за равенство, викат „Излез, педал!“ и се опитват да издърпат един от участниците. Не успяват, поради съпротивата на другите участници и двамата контра-демонстранти изчезват. Полицията записва тези събития с видеокамери. Когато Маршът за равенство преминава покрай тях контра-демонстрантите напускат мирно събирането, съпровождани от полицията.

На сутринта след Марша за равенство, на 16 юни, случаен минувач съобщава, че е намерил труп на млад мъж на строителен обект в близост до Клуб „Рейнбоу“, който се посещава от членове на ЛГБТ общност. Лицето на жертвата, 20-годишен студент на име Пламен, е покрито със синини. Жертвата е без обувки, панталоните му са смъкнати, а ризата е издърпана нагоре.

Съдебният лекар определя като причина за смъртта удавяне; лицето му вероятно е било натиснато в локва по глинения терен на строителния обект. Прегледът установява, че не е бил изнасилен.

По свидетелски показания и от видеозаписи от камери вътре в Клуб „Рейнбоу“ и отвън на улицата са идентифицирани двама мъже. На записите се вижда как двамата мъже разговарят с Пламен вътре в клуба и после си тръгват заедно с него. По-късно полицията идентифицира двамата мъже като К.Л. и М.Н. Установено е също, че К.Л. е един от двамата мъже, които се опитват да нападнат участника в Марша за равенство на 15 юни.

Моля отговорете на следните въпроси:

1. Извършено ли е престъпление от омраза? Кое е/са основното престъпление(я)?
2. Според вас, престъплението мотивирано ли е от предубеденост? Ако е така, избройте всички признаци за предубеденост.
3. Кои елементи от информацията липсват и какви други следствени действия ще разпоредите?

Приложение 3: КОМПЛЕКСНИ КАЗУСИ

Казус 1

Тези събития се развиват в гр. Пазарджик, България.

В течение на три дни местни националисти организират протести против ромите. Протестите започват поради скандал между група лица, които не са роми и група роми по повод силно пусната музика. Първите два дни протестите протичат относително мирно, макар някои свидетели да са чули реплики като „Циганите вън“ и да са ги докладвали на полицията.

Ромка към полицаи по време на протеста: *„Какво чакате, за да ги спрете? Искате да ни пребият или убият? Не виждате ли, че те няма никога да спрат? Как да заведа безопасно децата си на училище при всички тези гневни хора на улицата? Те ще ни убият – искат да направят сапун от циганите и това казват самите те.“*

На третия ден от протеста към протестиращите се присъединяват други групи, включително местните футболни запалянковци. Докато протестиращите биват разпръснати, двама роми са нападнати от тълпа; на един от тях е счупена челюстта, а на другия са избити три зъба.

Един от нападателите роми: *„Връщах се от работа, когато тълпа от хора хукна да бяга след мен и приятеля ми. Те ни забелязаха и незабавно казаха „проклетци цигани, елате тук, ще ви дадем урок“. Обградиха ни и започнаха да ни унижават, като казаха, че ние никога няма да бъдем равни. След това ни казаха да паднем на колене и ни се присмиваха. Онзи, който ме удари в лицето, носеше лента на ръкава с цветовете на българското знаме.“*

Мъжът, носещ лента на ръкава с цветовете на българското знаме: *„Те хукнаха да бягат, веднага щом ни видяха, и ние помислихме, че са откраднали нещо. Хайде сега, когато двама роми хукнат да бягат пред очите ти, какво правиш? Разбира се, че ще се опиташ да ги хванеш. След това те се престориха, че ги е страх от нас и че не са откраднали нищо, така че ритнах този лъжец. Това е. Не обичам лъжците.“*

Медиите отразяват много подобни протести през следващите дни в различни градове в България. Съобщено е за нападения над роми от насилствени расистки шайки в Гърмен, Видин, Варна и други населени места. Реакциите на властите са различни, а някои политици дори използват характеризирателна се с предубеденост реч и език на омразата срещу ромите, като твърдят, че

ромите са виновни за този хаос.

Една седмица по-късно избухва бомба пред ромско кафене, в което често се събират ромски активисти. Бомбата убива лицето, отворило пакета, и унищожава една от витрините на заведението. Жертвата е лидер на ромска НПО, но не е от ромски произход.

Казус 2

Тези събития се развиват в гр. Плевен, България.

На 10 юни 2015 г. Апелативният съд взема решение за реституцията на джамията към Главното мюфтийство, която е отчуждена по време на комунистическия режим. Решението на съда е широко отразено от медиите. На другия ден членове и сподвижници на националистически групи се събират пред сградата на съда, за да изразят своето недоволство от решението.

На другата сутрин на вратата на джамията е изрисуван графит, гласящ „Аллах е прасе“.

Имъм: *„Тази сутрин открих графит срещу мюсюлманите на вратата на джамията. Почистихме я незабавно, за да не се плашат богомолците, когато дойдат за утрешната молитва.“*

В същия ден чрез Facebook страницата на една политическа партия в социалните медии се отправя призив към поддръжниците да се съберат в парка до джамията на другия ден в 11:00 ч. преди петъчната молитва, за да протестираат срещу решението на съда.

Пост във Facebook гласи: *„Скъпи приятели, трябва да защитим нашите християнски ценности. Елате и кажете НЕ на онези, които предават родината в ръцете на мюсюлманите.“*

В петък полицията е известена едва в 10:30 ч., че протестът е разрешен от властите. В 11 ч. събралите се в парка пред джамията протестанти наброяват над сто. Те държат афиши, гласящи „България е нашата земя, турците вЪн“ или „Мръсни терористи“. В 12 ч. протестиращите се отправят към джамията и започват да хвърлят камъни и фишеци по джамията и богомолците, молящи се на паважа в близост до джамията. В резултат от това двама богомолци са ранени в главата от удар с камък и са изпочупени прозорците на джамията.

Ахмед, богомолец: *„Никога преди не съм виждал толкова агресивно нападение. Те дойдоха с камъни и палки - това не беше протест. Удариха ме с камък по главата. Те видяха, че се молим. Можеше да ме ранят много по-сериозно.“*

Мюфтията: „Счупиха два прозореца на джамията. Ако позволите да кажа, това не беше протест срещу решението на съда; това беше нападение срещу място за богослужения и срещу мирни богомолци.“

Организатор на протеста: „Жалко, че демонстрацията прерасна в насилие. Събрахме се тук, за да възразим срещу материалната загуба за българския народ, а когато човек види тези поклонници на Аллах да се молят извън сградата, за да ни провокират, за мен е разбираемо, че нещата тръгнаха накриво. Съжалявам обаче, че пострадаха хора и от двете страни.“

Арестуван участник в протеста: „Да, хвърлях камъни по джамията, защото ако тя трябва да принадлежи на мюсюлмани, предпочитам по-скоро да бъде унищожена, отколкото да има стойност за тях. Какво ще остане за нас? Всичко в България принадлежи на българите, не на турците, не мислите ли?“

В петък вечер жена, носеща кърпа за глава и минаваща пред джамията, е спряна от трима облечени в черно мъже, които започват да сипят обиди срещу исляма. Извършителите агресивно свалят кърпата ѝ за глава и хукват да бягат, когато забелязват приближаваща се полицейска кола, патрулираща в района на джамията. Жената съобщава за инцидента на полицията.

Жена: „Мъжете, които избягаха, ми бяха препречили пътя и обиждаха религията ми. Един от тях ми каза, че е по-добре да спра да се разхождам тук сама с „шибания килим“ на главата и внезапно го отскубна от главата ми. Те изглеждаха много агресивни, но за щастие пристигнахте вие.“

Казус 3

Тези събития се развиват в гр. София, България.

Група доброволци решават да организират филмов фестивал на ЛГБТ. След обявяването на фестивала се наблюдава силна реакция срещу организирането на подобен фестивал. Съгласно публикациите във вестниците градските власти получават жалби срещу организирането на фестивала, като една от тези жалби е подадена от запаянковци на местния футболен клуб.

Освен това организаторите на фестивала и лидерът на местната организация на ЛГБТ получават няколко заплахи чрез социалните медии. Поради естеството на заплахите организаторите търсят полицейска защита на 4 юни, броени дни преди началото на фестивала. Полицейска защита е отказана поради късното подаване на молбата за защита и защото по същото време се провежда футболен мач, който изисква съществено дислоциране на полицейски сили.

Организатор: „Получих заплахи в профила си във Facebook по повод филмов

фестивал, който организирам за следващата седмица. Хора, които не познавам, ме пишат, че ще изгорят мястото. Изпратиха ми също снимка на програмата, в която се указват имената на обектите на филмовите прожекции. Страх ме е и затова моля за полицейска защита за фестивала.“

На 10 юни, през първия ден на фестивала, група от седем-осем лица опитва да влезе с взлом в един от обектите, в които ще се провежда фестивала. Те не успяват да влязат благодарение на намесата на охраната на сградата. За опита за нападение е сигнализирано на полицията.

Охранител: *„В около 21:00 ч. група младежи се опитаха да влязат в сградата, без да платят. Те изглеждаха много агресивни и обидиха мен и колегите ми, като ни нарекоха „педали“. Предполагам, че се ядосаха, защото не можах да влязат.“*

На 12 юни в около 19:00 ч. група футболни запалнянковци стоят пред кръчмата, в която предстои да се проведе друга прожекция, и започват да обиждат влизащите. Когато прожекцията започва, групата влиза, разбива прожекционния апарат и напуска. Собственикът на кръчмата позвънява в полицията, за да съобщи за инцидента.

Собственикът: *„Група лица, приличащи на футболни запалнянковци, влязоха в заведението ми около 19:00 ч., когато започна прожекцията на документален филм и унищожиха апаратурата, която използвам за филмови прожекции. По моя приблизителна оценка понесената от мен загуба възлиза на над 2000 евро.“*

Свидетел, седящ на терасата на кръчмата: *„Видях групата футболни запалнянковци, които отдавна чакаха на входа на кръчмата и пиеха обилно. Те обиждаха клиентите на терасата и влизащите в заведението.“ Наричаха ни извратеняци, но допускам, че го правеха, защото бяха пияни.“*

Един от футболните запалнянковци, арестуван въз основа на записите от системата за видеонаблюдение: *„Нямам нищо против гейовете; те могат да правят, каквото си искат, стига да не ги виждам. Но сериозно, в какво общество живеем, ако на гейовете вече им е позволено да се занимават с пропаганда и да организират фестивали за популяризиране на своите сексуални предпочитания? Затова се намесихме. Ние трябва да защитаваме децата си от такъв вид пропаганда. Аз не тръбям навсякъде, че обичам жени.“*

Около полунощ същата вечер студент е брутално убит в Борисовата градина. Паркът е добре познат като сборно място на ЛГБТ и редица хулигански групи вече са декларирали в социалните медии желанието си да „прочистят“ парка. Тялото е открито от работник на градската служба по чистотата на следващата сутрин в 6:00 ч., след което полицията пристига на мястото.

